

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

Specifika sociální práce s rodinami v rozvodu

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Macháčková

Autor: Barbora Sedláková

2010

Abstract

Specifics of the social work with families in divorce

A goal of this bachelor thesis with the topic “Specifics of the social work with families in divorce” is to compare a prior-to divorce, divorce, anti-divorce care in towns of České Budějovice and Prostějov and to search for state and private institutions dealing with problems of families in divorce in those localities. The thesis has been focused on the quality and availability of these services and on used methods of work with families in divorce proceedings. A partial goal of the thesis is also to ascertain views of addressed experts on an importance and quality of the family mediation in the Czech Republic.

The theoretical part of the bachelor thesis deals with the divorce issues. At the beginning the thesis focuses its attention on statistical data, defines the divorce and its causes, a course of divorce process, deals with an adjustment of relations for minor children after the divorce. A substantial part of the theory deals with a process of the social work with families in divorce. In that part there are described theories and methods of the social work with families in divorce, social services for families in divorce in the Czech Republic, there is described a role of the social and legal protection of children and a method of family mediation. The final part briefly introduces the issue of the parental alienation syndrome.

A goal of the research part of the bachelor thesis was to compare an area of a prior-to-divorce, divorce and after-divorce care in regions of České Budějovice and Prostějov and to search for state and private institutions dealing with issues of the family in divorce in those regions. One of the goals was also to find out at what stage of the divorce these institutions attend to the families and which way they intervene in the situation. It was used a technique of half-standardized interview for the research. The research target group consisted of workers from institutions, whose focus of the professional interest is the family and children in the towns of České Budějovice and Prostějov. More detailed interviews were conducted in organizations, specialized in working with families in divorce.

A result of the research shows that it is necessary to increase a number of workers attending to families in divorce, because numbers of divorced families are still growing. Due to an increase of the workforce, a quality of the offered service which is according to observed results rather good, could be improved. It was found out that the cooperation between state and private organizations works at a good level, individual institutions have information about activities of other workplaces and so they can refer clients to a professional help. Most organizations, where was the research conducted, have an aim to protect interests of the child. The most important thing for the staff of these organizations seems to be the least impair of the child's development. They can see a roll of a mediator in divorce issue as a positive one, but they highlight the shortage of qualified mediators.

To the topic of the parental alienation syndrome the workers say, that they meet it at their work. Recently manifestations of this syndrome have had more and more publicity, which fact workers do not evaluate very positively. As a result of this promotion there is increasing a number of cases, when parents feel a condemnation, even if it is not true in many cases.

In practice the bachelor thesis can serve as an overview of services for families in divorce in České Budějovice and Prostějov. It can also establish priorities in the area of the divorce care and it can offer effective social measures in institutions dealing with family issues, family relationships, marital and family crises. The results can also become a basis for other studies and researches in that area.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Specifika sociální práce s rodinami v rozvodu vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě/v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 7. května 2010

.....

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí práce Mgr. Jitce Macháčkové za cenné rady a připomínky.

Obsah

Úvod.....	8
1. Současný stav.....	10
1.1 Problematika rozvodovosti.....	10
1.1.1 Rozvod manželství.....	10
1.1.2 Rozvodovost v České republice.....	10
1.1.3 Příčiny rozvodů.....	11
1.1.4 Typy rozvodů manželství.....	12
1.1.5 Etapy rozvodu manželství.....	14
1.1.6 Úprava poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu.....	15
1.2 Teorie a metody práce s rodinami v rozvodu.....	18
1.2.1 Teoretická východiska sociální práce s rodinou.....	18
1.2.2 Sociální služby pro rodinu v rozvodu v České republice.....	22
1.2.2.1 Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy.....	23
1.2.2.2 Orgán sociálně právní ochrany dětí.....	24
1.2.2.3 Krizové služby.....	24
1.2.2.4 Terapeutické služby.....	26
1.2.3 Rodinná mediace.....	28
1.3 Syndrom zavrženého rodiče.....	30
1.3.1 Terapie syndromu zavrženého rodiče.....	31
2. Cíl práce.....	34
2.1 Cíl práce.....	34
2.2 Výzkumné otázky.....	34
3. Metodika.....	35
3.1 Metodický postup.....	35
3.2 Charakteristika souboru.....	36
4. Výsledky výzkumu.....	38
5. Diskuze.....	57

6.	Závěr.....	63
7.	Seznam použitých zdrojů.....	67
8.	Klíčová slova.....	70
9.	Přílohy.....	71

Úvod

Bakalářská práce se zabývá se specifiky sociální práce s rodinami v rozvodu. V naší společnosti stále roste počet rozvedených rodin. Rozvod může mít dopad na vztahy mezi rodiči a dětmi, které se mnohdy mohou narušit nebo zprerhat. Některé děti se s rozvodem rodičů hůře vyrovnávají a tím může být ohrožen jejich vývoj a budoucí život. Proto se práce zaměřuje na instituce, věnující se péči o rodiny v rozvodovém řízení ve vybraných lokalitách. Tyto organizace mohou rodinám pomoci zvládnout krizovou situaci, nabídnout jim další možnosti řešení a tak zabránit vzniku negativních následků, které může rozvod manželství přinést. Práce se zaměřuje na zjištění kvality a dostupnosti těchto služeb a také na četnost jejich využívání.

Jedním z témat této práce je rodinná mediace, její význam a potřebnost mediačních služeb. O rodinné mediaci není široká veřejnost dostatečně informována, v naší společnosti také chybí kvalitní síť mediačních center. S pomocí rodinné mediace mohou manželé projít klidným rozvodem a ušetřit tak děti zbytečného nátlaku a stresu. V bakalářské práci je vymezen cíl a význam rodinné mediace.

Bakalářská práce se také zaměřuje na syndrom zavrženého rodiče a jeho terapii. Vymezuje tento pojem, charakterizuje jeho projevy, upozorňuje na motivy a vlastnosti programující rodiče, poukazuje na důsledky, které tento syndrom může způsobit. V naší společnosti je tento pojem stále více medializován. Z tohoto důvodu se často odborníci, kteří se rozvodovou problematikou zabývají, stává, že se při své práci setkávají s rodiči, kteří trpí pocitem zavržení, i když tomu tak není.

Ve výzkumné části bakalářské práce byl použit kvalitativní výzkum. S pracovníky organizací, zabývajících se rozvodovou problematikou ve městech České Budějovice a Prostějov, byl proveden polostandardizovaný rozhovor. Města České Budějovice a Prostějov se od sebe liší svojí velikostí a počtem institucí, které se věnují práci s rodinou. Také pro svoji rozdílnost byla zvolena k výzkumu. Jestliže bude výzkum pokračovat, například v diplomové práci, mohou do něj být zahrnuty i další lokality. Práce může posloužit jako přehled služeb pro rodiny v rozvodu v Českých Budějovicích a Prostějově. Tento přehled usnadní osobám a organizacím lépe se zorientovat v nabízených službách. Také může sloužit ke stanovení priorit v oblasti

rozvodové péče a nabídnout efektivní sociální opatření v institucích zabývajících se problematikou rodin, rodinných vztahů, manželskými a rodinnými krizemi. Výsledky mohou být rovněž základem pro další studie a výzkumy v této oblasti.

1. Současný stav

1.1 Problematika rozvodovosti

1.1.1 Rozvod manželství

Rozvod manželství je jedním z nejsvízelnějších období člověk. Týká se nejen rodičů a dětí, ale celé široké rodiny. Má sociální, etické, právní, emoční i psychologické aspekty. Toto období je plné stresu a frustrací důležitých lidských potřeb, a může člověka ovlivnit na celý budoucí život. Rozvodem se myslí formální právní ukončení manželského vztahu dvou jedinců (18). Podle rodinného práva je rozvod manželství jediným způsobem zrušení manželství za života obou manželů. Rozvod je založen na tom, že vztahy v manželství jsou narušeny rozvratem (13).

Před rozvodem se lidé ptají, co je k němu vlastně vede a proč se pro něj nerozhodli už dříve. Není to náhlé rozhodnutí. Většinou se pro něj nevysloví oba partneři, s návrhem přichází jeden z nich, ale během rozhodování se mohou role i měnit. S rozvodem se lépe vyrovnávají ti, kteří o něj žádají. Opuštěný partner cítí hněv a křivdu. Aby člověk dosáhl zdravého rozvodu, měl by se citově odpoutat, rozvíjet nové sociální vazby a měl by si stanovit nové rodičovské role (6).

O zrušení manželství rozhoduje soud a ten v soudním řízení zkoumá, zda byly splněny zákonné podmínky. Pak buď rozvod povolí nebo žalobu na rozvod zamítne, protože pro rozvod neshledá patřičný důvod (12).

1.1.2 Rozvodovost v České republice

Za první republiky se rozvodovost pohybovala okolo 4500 rozvodů ročně. Ale po přijetí zákona o právu rodinném se rozvodovost téměř zdvojnásobila. V letech 1950 – 1954 bylo okolo 10 535 rozvodů ročně. Rozvodovost už nikdy neklesla a od počátku 90. let roste lineárně (12).

Podle dat Českého statistického úřadu patří Česká republika v Evropě mezi země s nadprůměrnou mírou rozvodovosti (4). V roce 2008 bylo schváleno 31 300 rozvodů. Úhrnná rozvodovost tedy dosáhla 49,6 %, čímž překonala zatím nejvyšší úhrnnou rozvodovost z roku 2004, která byla 49,3 % (3). 1. 8. 1998 vstoupila v platnost

novelizace zákona o rodině a tím byly upraveny i podmínky rozvodu. Rozvodovost začala po tomto kroku vzrůstat. V roce 1991 bylo kladně vyřízeno 77 % rozvodů, zatímco v roce 2003 to bylo již 87 %. Zamítnutých návrhů je stále méně a také se snižuje počet případů, kdy se manželé během rozvodového řízení usmíří. Dlouhodobě jsou ve většině případů navrhovatelkami ženy (4). V roce 2008 iniciovaly 65 % rozvodů (3). Výrazně se zvýšila rozvodovost až po deseti letech manželského soužití, ale nejvyšší úroveň rozvodovosti se dosahuje ve třetím a čtvrtém dokončeném roce trvání manželství. Bezdětná manželství se rozvádí dříve, již velmi brzy po sňatku, manželství s dětmi se udržuje často do doby, než se nezletilé děti stanou zletilými nebo se věku zletilosti blíží (4).

1.1.3 Příčiny rozvodů

Je poměrně obtížné podat spolehlivý přehled příčin rozvodů. Lidé uvádějí spíše obecné důvody k rozvodu, jako je rozdílnost povah manželů (30).

V posledních padesáti letech má na rozvody manželství vliv společenského postavení žen, rostoucí touha po citovém uspokojení, společenské tlaky související s přechodným rázem značné části naší kultury a také nestabilita trhu práce. Manželství jsou uzavírána s tím, že je lze snadno ukončit. Na rozpad manželství mají vliv také prožitky z dětství. Tito lidé mohou mít nízkou sebedůvěru. Druhotnou příčinou manželského nesouladu mohou být děti a rozdílný názor manželů na jejich výchovu. Příčinou může být také rodič, který se s dítětem identifikuje a z toho důvodu se k němu chová jinak, než k ostatním členům rodiny. Rodina je tak rozštěpena a vzniká v ní napětí, které může vést až k rozvodu. Na rozpad manželství mají vliv také emoční tabu. Osoby, které je prožívají, jsou přesvědčeny, že by jejich sdílení mohlo přinést nežádoucí následky např. v podobě odmítnutí. Pro druhého partnera tak může vzniknout neproniknutelná bariéra. V této rodině se vůbec neprojevují emoce a její členové dojdou k závěru, že se nesmí o ničem mluvit otevřeně. Pro vztah je také potřebné společné sdílení a aktivity, jinak mají partneri pocit, že jsou pouze v roli živitele nebo hospodyně. Naopak jsou i tací, kterým se zdá vztah příliš těsný a ocenili by více nezávislosti a samostatných aktivit. Mnoho manželství také selže v době, když je žena těhotná nebo

během prvních měsíců života dítěte. Narození dítěte je také nejvýraznější změnou, jakou manželský vztah prodělá. Péče o narozené dítě vyžaduje spoustu energie a rodiče si neumí představit únavu, která je čeká. Mnoho mužů má problém vyrovnat se s tím, že nedokážou ženě pomoci s plačícím dítětem. Příčinou rozvodu je také to, že partner neupustí z nepřijatelného chování. Lidé odcházejí ze vztahu kvůli tomu, že se ten druhý chová příliš kriticky, nezodpovědně, nepřátelsky a panovačně. Běžným důvodem k rozchodu je neuspokojení v sexuálním životě a nevěra je jen příznakem. Potíže v manželství můžou vzniknout i kvůli nedostatečné komunikaci (31).

1.1.4 Typy rozvodů manželství

Smluvený (nesporný) rozvod

Ten se týká manželství, která trvala alespoň jeden rok a manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí. K návrhu na rozvod se připojí i druhý z manželů a má se za to, že je manželství natolik rozvráceno, že nelze očekávat jeho obnovení. V tomto případě soud vychází ze stanoviska obou manželů a nezjišťuje příčiny rozvratu. Manželství je tedy rozvedeno a celý proces je spíše formální. Soud si pouze ověří, zda jsou splněny podmínky pro nesporný rozvod. Aby ale k tomuto rozvodu mohlo dojít, musí manželé u soudu doložit nezbytné dokumenty. Pokud mají nezletilé děti, musí u soudu předložit pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu (14).

Dohoda o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu obsahuje např. společné rozhodnutí, komu bude dítě po rozvodu svěřeno do výchovy a zda bude probíhat střídaná nebo společná výchova. Také je určena částka, kterou bude druhý rodič přispívat na výživu dítěte. V dohodě nemusí být upraven styk dítěte s druhým rodičem, kterému nebylo svěřeno do výchovy, ale pokud si to jeden z rodičů nebo dítě přeje, je to v dohodě zapsáno. K této dohodě se vyjadřuje opatrovník nezletilých dětí a tím je zpravidla orgán sociálně právní ochrany dětí působící u pověřeného obecního úřadu v místě pobytu dítěte (31). Orgán sociálně právní ochrany dětí prověřuje poměry, ve kterých děti žijí, dále jak se o ně rodiče starají a o tom pak podává soudu zprávu.

Soud si také vyžádá zprávu o výši výdělku rodičů (14). Dohoda je pak předložena soudu a ten ji buď schválí, nebo rozhodne jinak (31).

Spolu s touto dohodou se odevzdávají písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy, které upravují pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení nebo vyživovací povinnosti mezi bývalými manželi (14).

Sporný rozvod

Tento rozvod je komplikovanější, manželé se na rozvodu nedohodnou, můžou s ním oba souhlasit, ale neshodnou se např. na rozdělení společného majetku nebo na dalším užívání bytu (14).

Při sporném rozvodu v podstatě probíhají dva soudy. Nejprve se koná opatrovnické řízení, které rozhodne o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Může být schválena dohoda rodičů nebo rozhodne soud. Pak proběhne druhé občanskoprávní řízení, ve kterém soud rozhodne o návrhu na rozvod manželství. Ten z manželů, který podal návrh na rozvod manželství, musí prokázat, že je manželství natolik hluboce a trvale rozvráceno, že není předpoklad k obnovení manželského soužití. Druhý z manželů je před konáním soudního jednání požádán o písemné vyjádření k návrhu na rozvod. Oba z manželů musí navrhnout na podporu svých tvrzení důkazy, což je obtížné a proto se celé dokazování redukuje na výpověď účastníků před soudem. Soud manželství nerozvede, je-li to v rozporu se zájmy nezletilých dětí. Ty musí být zvláštní a závažné jako je invalidita dítěte, jeho psychická a fyzická porucha nebo enormně silná citová vazba dítěte na oba rodiče (31). Soud také manželství nerozvede, pokud jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí, sám se na rozvratu manželství převážně nepodílel, rozvodem by mu vznikla zvlášť závažná újma a mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství. To se týká případů, kdy manželství trvá dlouhou dobu, jeden z manželů je nemocný, invalidní nebo odkázán na pomoc druhého manžela. Takový stav ale nelze udržovat do nekonečna, a proto je manželství soudem rozvedeno, pokud spolu manželé nežijí po dobu delší než tři roky a jsou-li splněny další podmínky rozvodu (14).

1.1.5 Etapy rozvodu manželství

Plaňava dobu od vzniku manželské krize po ukončení celého rozvodového procesu rozděluje do čtyř etap. Ty se mohou v průběhu předrozvodového, rozvodového a porozvodového dění prolínat a jsou i reverzibilní (25).

První etapa se nazývá protahování manželské krize s narůstajícím rozvodovým potenciálem. Po této fázi může, ale i nemusí následovat rozvod manželství. V manželství začne panovat dysfunkce, manželé nespolupracují, poklesne mezi nimi intimita, objevují se destruktivní manželské hádky nebo déletrvajícím nepřátelské mlčení a z jedné nebo obou stran je sabotována manželská solidarita. Už v této fázi se objevuje přímé i nepřímé manévrování s dětmi. Manželé bilancují soužití, ale stále častěji jim vyznívá bilancování negativně, a proto narůstá rozvodový potenciál. Podle něj se pak může posoudit míra ohrožení manželství rozpadem. Poté se usoudí, zda má ještě smysl manželská terapie nebo jestli má být indikováno rozvodové psychologické poradenství (25).

Druhou etapou je rozvodové rozhodování a rozhodnutí. V této fázi manželé hodnotí svou minulost. Shodují se na tom, že jejich aktuální soužití je neúnosné, strastiplné a proto usilují o změnu, i když každý může mít na mysli jinou. Rozvodové rozhodování probíhá ve většině případů asymetricky. To znamená, že jeden z manželů se k rozvodu kloní a druhý ho odmítá. V této etapě může být do procesu rozhodování zahrnováno i okolí (25).

Ve třetí etapě se již mluví o rozvodovém jednání. O rozpadu manželství je již plně informováno okolí. Stále se zvyšuje tlak na děti a je s nimi přímo manévrováno proto, aby si je rodič získal na svou stranu a tak trestal nebo vydíral druhého rodiče. Ale může nastat i druhá varianta, kdy je dítě přehlíženo a rodič nemá zájem vědět, co se s dítětem děje a co prožívá. Rodiče totiž mohou být zahlceni sami sebou, soudním a mimosoudním zápolením a nemají tak čas, energii a zájem se dětmi zabývat. Také může dojít k tomu, že rodič chce s dítětem navázat až symbiotické kontakty a vztahy. Mezi rodičem a dítětem jsou narušeny generační hranice a rodič chce v dítěti získat spojence a důvěrníka (25).

Poslední etapou je dokončení manželské separace (psychologické i prostorové) a utváření porozvodového životního stylu (25).

Matějček a Dytrych hovoří o třech stádiích rozpadu manželství. Prvním je podle autorů manželský nesoulad, kdy je u partnerů snižena schopnost reagovat kompromisem na podstatné i nepodstatné hádky a rozpory. Toto stádium je časté u všech manželských párů a nemusí vést k zániku manželství. Pokud však tento nesoulad v rodině přetrvává dále, může mít špatný vliv na vývoj dítěte, které místo štěstí a radosti doma prožívá hádky a nejistotu z budoucnosti. Druhým stádiem je manželský rozvrat, který v mnoha případech vede manželství k poslednímu stádiu, kterým je rozvod. Na rozdíl od rozpadu manželství je rozvod deklarován, a to tím, že je podán návrh na rozvod, proběhne rozvodové řízení a do celého děje, který byl před tím jen součástí rodinného života, vstupují úřední instituce, jako např. soudy, právníci, oddělení péče o dítě aj. (18).

1.1.6 Úprava poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu

Než je manželství rozvedeno, upraví soud v jiném řízení práva a povinnosti rodičů k dítěti pro dobu po rozvodu a určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu (12). Manželství nelze rozvést před rozhodnutím o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Nejlepším řešením je, když se rodiče dohodnou. Dohoda potřebuje ke své platnosti souhlas soudu. Ale i v tomto případě soud zkoumá, zda dohoda rodičů přispívá k zájmům dítěte. Dítě může být svěřeno do výchovy jednoho z rodičů, také do společné péče obou rodičů a do střídavé výchovy (6).

Při rozhodování o tom, kterému z rodičů bude dítě svěřeno do výchovy, vychází soud z kritérií stanovených v zákoně. Soud sleduje zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Soud dbá na to, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi. Soud také přihlíží k citové orientaci dítěte a zázemí, k výchovným schopnostem odpovědnosti rodičů, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem. Dále se soud zabývá citovými vazbami dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a také přihlíží k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových

poměrů. V úvahu bere soud také to, kdo dbal u dítěte o výchovu po stránce citové, rozumové a mravní (12). Pro lepší rozhodnutí přistupují soudy k zadání znaleckých posudků z oboru pedopsychologie. Tento posudek se stává podkladem pro rozhodnutí soudu, i když má pouze doporučující charakter. Provádí se podrobný pohovor s rodiči i dětmi, který je náročný a stresující (6).

Rodiče si po rozvodu sestavují plán setkávání s dětmi. Stanoví se doba, kdy budou rodiče s dětmi trávit čas. Tento plán by měl co nejvíce vyhovovat stylu a potřebám rodiny. S jeho zpracováním může pomoci rodinný terapeut, který s tím má zkušenosti. Pokud se na tomto plánu rodiče nemohou dohodnout, upraví styk rodiče s dítětem soud. Ten nastolí přesný režim a jeho nedodržování může vést k řadě konfliktních situací. Po rozvodu rodičů bývají často zpřetrhány vztahy s prarodiči a trpí tím oni i děti. Prarodiče si také mohou nechat upravit styk s vnuky soudem, a to tehdy, když soud uzná, že je toto setkávání v zájmu dítěte. To platí i při úpravě styku se sourozencem. Tyto plány mohou selhat, pokud se výrazně liší obě domácnosti. Děti odmítají být tam, kde cítí, že nejsou vítané a necítí láskyplné prostředí. Nemají například v druhé domácnosti vlastní postel, skříň, hračky. Také jsou neustále vyslýchány, co dělal druhý rodič. Tím jsou stále zatahovány do rodičovských sporů (6).

Společná výchova

Společná výchova znamená, že poměry dítěte nejsou pro dobu po rozvodu upraveny. Ve vztahu k dítěti jako kdyby k rozvodu manželství jeho rodičů nedošlo (12). Tato výchova je nejlepší v těch případech, kdy je dítě silně citově vázáno na oba rodiče, ti po rozvodu bydlí v jednom bytě nebo na jednom místě a jejich názory na výchovu jsou podobné (6). Je ale stanovena velmi zřídka a to především u dětí blízkých věku zletilosti (13).

Pokud tuto výchovu rodič odmítá, musí podat námitku a přesvědčit soud, že to u něj není možné. Oba rodiče mají k dítěti stejná práva a povinnosti jako za trvání manželství. Není určeno, kolik času bude dítě trávit s jedním nebo druhým rodičem (6).

Střídavá výchova

Střídavou výchovu lze definovat jako takovou péči rodičů o dítě, kdy jsou oba způsobilí k výchově, mají o ni zájem a osvědčily se subjektivní poměry pro výchovu a zdárný vývoj dítěte, v péči o dítě se v pravidelných časových intervalech střídají a tento způsob se ukázal být pro dítě vhodný. Základním předpokladem pro střídavou péči je schopnost a ochota rodičů spolupracovat, shodnout se v technických a materiálních záležitostech, schopnost snést zmínky jeden o druhém bez negativních komentářů a absence rizika negativních zásahů ze strany dalších blízkých osob jako jsou prarodiče (22).

U střídavé výchovy je dítě svěřeno v přesně vymezené době do péče jednoho rodiče a v časově srovnatelné době je u rodiče druhého. Soud přesně určí práva a povinnosti obou rodičů v takto se střídajících úsecích. Při realizaci této péče je nutná blízkost bydliště otce a matky, protože je potřebné, aby dítě docházelo stále do stejné školy a mohlo navštěvovat mimoškolní kroužky (24).

Aby byla střídavá výchova úspěšná, je nutné, aby si ji všichni účastníci přáli. Střídavá výchova není vhodná u všech dětí, například u zvýšeně úzkostlivých a neurotických. Soud zjišťuje názor dítěte na střídavou péči s ohledem na jeho stupeň vývoje a schopnost vytvořit si vlastní názor. Rodiče by měli mít také podobné názory na výchovu. Také by se měli dohodnout, v jakém stavu se bude dítě vracet k druhému z rodičů a na tom, co který rodič bude dítěti platit. U střídavé výchovy se ve většině případů oběma rodičům stanoví stejné výživné a obvykle si tedy nic neplatí. Pravidlem je, že rozhodnutí soudu o výchově dítěte není neměnné a jestliže se změní poměry, soud může ve věci znovu rozhodovat a svůj původní rozsudek změnit (12).

U střídavé péče by měla být délka pobytu závislá na věku dítěte, vzdálenosti bydliště rodičů a podobně. Střídavá výchova není vhodná pro děti raného školního věku, je lepší spíše pro starší děti (13).

Výhradní péče

Výhradní péče znamená, že právní a fyzická výchova je svěřena do rukou jen jednoho rodiče. Ten má právo o všem sám rozhodovat. Druhý rodič může dítě navštěvovat jen v určené době (6).

Pro výhradní péči se soud rozhoduje, jestliže jeden z rodičů o dítě dlouhodobě neprojevuje zájem nebo není způsobilý nést rodičovskou zodpovědnost. Ale také v případech, kdy je zcela pracovně vytížen, když se dopustil zneužívání dětí, má problémy s alkoholem, drogami a jinými omamnými látkami a když je jeho rodičovská zodpovědnost limitována psychiatrickými či zdravotními problémy. Pokud jsou oba rodiče nezpůsobilí k výchově dítěte, soud ho svěří do rukou jiné fyzické osoby, která mu poskytne řádnou výchovu. Většinou se jedná o příbuzné dítěte. V krajním případě může soud nařídit i ústavní výchovu, ale před tím je povinen zkoumat možnosti umístění do náhradní rodinné péče (6).

Soud se zabývá také tím, zda mají být sourozenci svěřeni jednomu rodiči nebo zda mají být rozděleni. Za lepší se považuje to, když jsou sourozenci spolu ve výchově jednoho rodiče. Svěření dítěte do výchovy jednoho z rodičů neznamena nic jiného, než řešení otázky výkonu osobní péče o dítě, tudíž rodičovská odpovědnost druhého rodiče zůstává zachována a druhý rodič je i nadále zákonným zástupcem dítěte a k rozhodování o podstatných věcech týkajících se dítěte je vždy třeba souhlasu druhého rodiče (12).

1.2 Teorie a metody sociální práce s rodinami v rozvodu

1.2.1 Teoretická východiska sociální práce s rodinou

Sociální práce je multiparadigmatická věda, a proto v ní nepřevládá jediné pojetí, ale existují v ní různé přístupy (21).

Teorie sociální práce můžeme rozdělit do tří kategorií. První z nich jsou teorie obecné. Ty podávají komplexní obraz společnosti a zaměřují se na její politické, ekonomické a sociální struktury. Druhou kategorií jsou teorie praktické, které se zaměřují na vysvětlení a aplikaci metod práce s klientem. Poslední kategorií jsou specifické metody a ty konkrétně popisují způsoby práce s klientem. Sociální pracovníci

mají k dispozici velké množství teoretických konceptů, a pokud tedy chtějí některý použít, musí provést volbu. Sociální pracovník tak získává odpovědnost za způsob, jakým intervenuje u každého klienta sociálních služeb (33).

Pragmatický přístup

Tvrdí, že nelze v podstatě posoudit, co je v rodině a manželství správné, žádoucí. Dále zdůrazňuje, že každá rodina a manželství je něco neopakovatelného. To znamená, že něco, co je dobré pro jednu rodinu, nemusí být dobré i pro tu druhou. Z toho také plyne, že by měl být terapeut při své práci s rodinou zcela neutrální a neměl by nic přímo hodnotit (25).

Analytické a psychodynamické koncepty

Vychází z názoru, že selháním a poruchám žití v rodině můžeme porozumět, pokud nahlédneme do minulosti jedince. Ta totiž determinuje volbu partnera a další soužití s ním. Obtížné dětství může způsobit, že žití v dospělosti je problémové až patologické. Pokud tedy chceme rodinu léčit, je dobré zaměřit se na jednotlivé členy rodiny a na to, co si nesou z minulosti. Lze říci, že základem fungující rodiny je jedinec, který je zralý a adekvátně zvládá svou minulost (25).

Teorie „vztahů a objektu“

Tato teorie je založena na psychoanalýze dospělých a na pozorování dětí a jejich rodičů. Podle této teorie slouží k uspokojení člověka hledání objektů. Při vývoji člověk přechází od symbiotických vztahů jednostranné závislosti v dětství, ke vzájemné, dvojstranné závislosti v dospělosti. Lidé procházejí třemi úrovněmi vztahů k objektům, kdy první fází je primární narcismus (do tří měsíců), ve druhé fázi si dítě začne uvědomovat, že jsou jeho potřeby uspokojovány zvenčí a objekt mu tedy slouží jenom k uspokojování těchto potřeb. Problém nastane, když v této fázi člověk ustrne až do dospělosti. Třetí fáze svědčí o objektové stálosti a osobní zralosti člověka. Ostatní osoby umí hodnotit a má je rád pro ně samotné, je to nezávislé na stavu jeho potřeb.

Tato teorie zastává názor, že vše podstatné, co ovlivňuje celý život, se událo v dětství (25).

Adleriánská škola

Tato škola řeší nejen vztahy mezi rodiči a dítětem, ale také vztahy sourozenecké. Podle neoadleriánů není člověk determinován rodinným prostředím ani vlastním pocitem nedostačivosti, ale je bytostí, která se dokáže samostatně rozhodovat a tak si utváří vlastní životní cesty a cíle. V rodině má podle této školy panovat vzájemné povzbuzování, plná rovnoprávnost a demokratický princip při rozhodování (25).

Behaviorální a racionálně – funkční přístupy

Aby byly vztahy v rodině a manželství dobré, je důležité podle tohoto přístupu chovat se k sobě kladně a vyřadit ze soužití různá iracionální očekávání, iluze a mýty. Na nejvyšším žebříčku hodnot rodiny má být péče o děti a jejich výchova. Aby mohlo být toto poslání plněno, je úkolem terapeuta upravit soužití manželů, jejich komunikaci, finanční hospodaření, konzumaci volného času a sexuální soužití (25).

Humanistický přístup

V tomto přístupu je jen okrajová zaměřenost na rodinu a manželství. Aby byly vztahy mezi lidmi dobré, měly by být založené na plné akceptaci, empatii, opravdovosti a čestnosti. Tudíž by se jim měla vyhnout jakákoli manipulace a kalkulace. Tyto zásady jsou důležité i při soužití v rodině a manželství, které se tak stává otevřeným (25).

Systémově – interakční paradigma, rodinná terapie

Rodinná terapie nahlíží na rodinu jako na systém se vzájemnými interakcemi. Rodině můžeme porozumět jedině jako celku. Pokud některý člen rodiny pociťuje zátěž, týká se to i ostatních (25). Chování jednoho člena rodiny ovlivňuje všechny ostatní. Pokud je rodina nějak narušena, je ve většině případů schopna pomoci si sama, ale při velkých krizích je potřeba vnějšího zásahu (32).

Experienciální přístup

Tento přístup vychází z rodinné diferenciaci. V rodině mohou být lidé, v jejichž životě dominují emoce a neustále vyžadují od druhých osob lásku a zájem. Jinou kategorií jsou lidé, kteří nejsou závislí na chvále ostatních a druhé respektují. Ti si hledají podobné partnery a tvoří tak fungující vztahy. Ve fungující rodině panuje dostatečná sebeúcta, čestná komunikace a jasná pravidla, která jsou flexibilní a humánní (25).

Strukturální pojetí

Každá rodina má svoji charakteristickou strukturu a vnitřní organizaci. Pro rodinu je typická hierarchie a rozdělení vlivu i moci, role členů rodiny a hranice mezi nimi (25). Hierarchie ale není znakem naprosté nadřazenosti jednoho z manželů nad druhým. Rovnoprávnost manželů vede k přijímání odpovědnosti v určitých specifických oblastech a okolnostech. Autoritu mají ženy i muži, ale v různé míře a oblastech. Společně se manželé stávají autoritami pro děti, chrání je a pomáhají jim v osobním růstu (35). V rodině jsou důležité hranice, které mají být jasné, ale i propustné. To umožňuje rozvíjet autonomii členů rodiny a tedy i prožívat pocit sounáležitosti (25).

Strategická koncepce

Tento koncept zkoumá především terapeuticky účinné postupy. Snaží se o zvládnutí problémů a řešení životních situací rodiny a manželství. Aby mohla rodina svoje problémy zvládat, je dobré si osvojit účinné strategie. K lepšímu zvládnutí přechodu z jednoho stádia do druhého je potřeba, aby byla rodina přehledně a flexibilně hierarchicky organizována (25).

Beaversův model

Rodiny lze rozdělit na zdravé, střední a dysfunkční a z hlediska vztahů rodiny k okolnímu světu na rodiny centripetální a centrifugální. Rodiny centripetální hledají uspokojení potřeb pouze v rámci rodiny a centrifugální se zaměřují jen na okolní svět. Oba modely rodin jsou považovány za dysfunkční. U zdravých a optimálních rodin její

členové vědí, že lidské potřeby ve skupině lze uspokojovat ve vzájemných vztazích a interakcích. Optimální rodiny se dále vyznačují tím, že jsou ohraničené od okolního světa, ale jsou mu pozitivně otevřeny. Uvnitř rodiny jsou také hranice, a to generační. Funguje zde také jasná hierarchie. Řízení je v rukou rodičů a ti mají stejnou moc, stejné slovo. V optimální rodině odpovídá každý člen za své myšlenky, pocity a ostatní je uznávají a respektují. Optimální rodina se také dokáže vyrovnat se změnami, které jsou součástí běžného života (25).

Cirkumflexní model

Tento model rozlišuje dvě dimenze v soužití rodiny a manželství: kohezi a adaptabilitu. Koheze je emoční propojenost členů rodiny. Adaptabilitou se rozumí schopnost rodiny měnit strukturu moci, rolové vztahy a vztahová pravidla vzhledem k situačním a vývojovým zátěžím. Koheze a adaptabilita se realizují díky komunikaci. Pokud je komunikace v rodině pozitivní, realizuje se koheze a adaptabilita optimálně (25).

McMasterovský model

Tento model přišel s tím poznáním, že emocionální zdraví dětí souvisí se vztahy mezi rodiči. Pokud se mají rodiče rádi a jejich vztahy jsou vřelé, pak je dítě šťastné, spokojené a zdravě se rozvíjí. Komunikace mezi členy rodiny je jasná a přímá a mají mezi sebou rozdělené role. V rodině funguje odpovědnost, členové rodiny se o sebe zajímají a podporují se (25).

1.2.2 Sociální služby pro rodinu v rozvodu v České republice

Na léčbu rodinného systému se v současné době zaměřuje řada státních i nestátních organizací. Pro rodinu a děti existuje řada poradenských služeb a organizací jako jsou dětské a rodinné kliniky, krizová centra pro děti a rodinu, Fond ohrožených dětí, Bílý kruh bezpečí a telefonické linky. Patří sem i někteří školní a výchovní poradci. Kromě toho existují i nevelké skupiny dobrovolníků, kteří odvádějí významnou práci při pomoci rodině s dětmi. K dobrým výsledkům mohou přispět i další

profesionálové, kteří přicházejí do styku s rodinami, například zdravotníci a lékaři. Přesto však v České republice chybí někteří specialisté, například odborníci na práci s rodinami v rozvodu zaměřeni na prevenci vzniku syndromu zavrženého rodiče, resp. na práci se syndromem zavrženého rodiče (20).

Sociální poradenství se dělí na základní a odborné a oba typy poskytují státní i nestátní subjekty sociální pomoci. Základní poradenství má za úkol poskytnout informace o nárocích, službách a možnostech, které mohou vyřešit nebo zmírnit složitou situaci člověka. Oproti tomu odborné sociální poradenství poskytuje přímou pomoc lidem pokud řeší nějaký sociální problém. Jedná se především o problémy z oblasti manželství, mezigeneračního soužití, péče o děti. Také řeší péči o starší a zdravotně postižené osoby a osoby propuštěné z výkonu trestu (19).

Obecně má sociální poradenství pro rodinu za cíl prostřednictvím informací a poradenství poskytnout rodině podporu při řešení potíží. Sociální pracovník by měl rodině nabídnout různé možnosti řešení situace a pomoci jí tyto možnosti realizovat a tím umožnit, aby rodina byla schopna vlastními silami vyřešit svou životní situaci (22).

1.2.2.1 Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy

V České republice poskytují manželskou terapii poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, které dosud existují ve většině bývalých okresních měst. Dnes mají různé zřizovatele a jsou rozdílně financovány (20).

Poradenské služby podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálním zabezpečení jsou v těchto poradnách bezplatné, zaručují důvěrnost a je zde i možnost vystupovat anonymně. Patří mezi tzv. nízkoprahová zařízení. Mohou pomoci s klidným průběhem rozvodu a funkčním porozvodovým uspořádáním. Asi 80 % klientů, kteří poradnu navštívili, vnímají její pomoc jako významný příspěvek pro zvládnutí trápení. Více než pětinu manželských párů, které se na poradnu obrátí v průběhu rozvodového řízení, se podaří zachránit a harmonizovat (34). Pracovníky těchto poraden jsou odborní manželští a rodinní poradci, většinou se jedná o psychology a sociální pracovníky. Dále zde působí externí právníci, psychiatři a sexuologové (37).

V současných manželských poradnách se řeší tyto základní typy problémů: poradenská a psychologická pomoc v manželství a rodině, rozvodové poradenství a porozvodové vedení především v zájmu nezletilých dětí, psychologická pomoc osamělým lidem, předmanželské poradenství, psychologická pomoc občanům v životních krizích, osvětová, vzdělávací a publikační činnost, pomoc rodinám zasaženým nezaměstnaností, pomoc rodinám s fyzicky, sociálně nebo jinak znevýhodněným členem (23).

1.2.2.2 Orgán sociálně právní ochrany dětí

Státním orgánem péče o dítě a rodinu v České republice je oddělení sociálně právní ochrany dětí v obcích s rozšířenou působností. Ten prověřuje případy špatného zacházení rodičů a jiných pečujících osob s dětmi, dále navrhuje opatření včetně omezení, zbavení a pozastavení rodičovské odpovědnosti, navrhuje ústavní výchovu, vydává také rozhodnutí o tom, že se rodič o dítě nezajímá. Sleduje výkon ústavní a ochranné výchovy dětí a navštěvuje nezletilé osoby ve vězení. Spolu s tím se ještě účastní projednávání trestních věcí u dětí a nezletilých (20).

Pracovník sociálně právní ochrany dětí také vystupuje v opatrovnickém řízení jako kolizní opatrovník. Ještě před zahájením soudního jednání si kolizní opatrovník předvolává k pohovoru oba rodiče a nezletilé dítě. Na základě těchto rozhovorů a šetření v místě bydliště zpracuje kolizní opatrovník zprávu, kterou vždy předkládá opatrovnickému soudu. Ve zprávě navrhuje soudu vydat takové rozhodnutí, které bude nejvíce v zájmu nezletilého dítěte (28).

1.2.2.3 Krizové služby

Tyto služby jsou poskytovány v situaci ohrožení dětem i dospělým a také při opětovném sjednocování rodiny poté, co se vrátil jeden její ohrožený člen zpět po dočasném odloučení. Jedná se o krátkodobé služby, které vyžadují rychlé a kvalitní hodnocení rodinné situace profesionálem. Ten musí umět spolupracovat s jinými institucemi, policií, soudem a také by měl být dostupný téměř nepřetržitě. Provádí také návštěvy v rodině. Ty se v případě potřeby opakují (19).

Krizová intervence

Krizovou intervencí lze definovat jako odbornou metodu práce s klientem, který je v zátěžové, nepříznivé nebo ohrožující situaci. Zaměřuje se na ty prvky klientovi minulosti a budoucnosti, které přímo souvisí s jeho krizovou situací. Krizový pracovník podporuje klienta v tom, aby svou situaci dokázal řešit vlastními silami a schopnostmi a využil při tom potenciál přirozených vztahů. Krizové situace v partnerství a manželství patří k těm nejčastějším a nejintenzivnějším krizovým událostem (37).

Telefonická krizová intervence

Telefonická krizová pomoc a telefonická krizová intervence na lince důvěry aplikuje obecné principy krizové pomoci. Linka důvěry je součástí dalších zařízení, na které lze navazovat. Klient této linky může zůstat v anonymitě, necítí se tak v ohrožení a může mluvit o závažných skutečnostech. V anonymitě může také zůstat pracovník linky důvěry (37).

Jednou z nejuznávanějších telefonických krizových linek je Linka bezpečí nadace Naše dítě. Je určena především ohroženým dětem a dospívajícím z celé České republiky. Je lehce dostupná a to umožňuje podchytit problém dítěte v samém začátku. Tím se může předejít prohlubování a vzniku sociálně patologických jevů (26).

Linka bezpečí je bezplatná telefonická linka krizové pomoci, která je v provozu 24 hodin denně po celý rok a je zdarma dostupná z celé České republiky z pevné linky i z mobilního telefonu. Funguje na principu anonymity, takže pokud klient nechce sdělovat své osobní údaje, nemusí. Posláním Linky bezpečí je poskytovat telefonickou krizovou pomoc a poradenství dětem a mladistvým, kteří se nacházejí v těžké životní situaci a tu nemohou nebo nedokážou zvládnout sami (17).

Na Lince bezpečí se její pracovníci setkávají s rozmanitou škálou problémů, ale dlouhodobě převažují problémy v rodině a partnerských vztazích. Linka bezpečí disponuje rozsáhlou databází odkazů na různá zařízení zabývající se ochranou dětí, takže každý dětský klient může získat potřebné adresy a telefony (17).

1.2.2.4 Terapeutické služby

Terapeutické služby se dají rozdělit na typ svépomocný a typ profesionálně vedené služby. Mohou být poskytovány jednotlivcům s problémy v rodinném soužití nebo celým rodinám. Profesionálně vedená terapie by měla být podložena smlouvou a v té je stanoven cíl terapie. Ve smlouvě je také určena délka trvání terapie. Po skončení terapie by měl odpovědný pracovník sepsat zprávu o jejím průběhu. Ta je pak poskytnuta tomu, komu náleží. I rodina by měla po jejím ukončení terapii zhodnotit. Je to důležitá zpětná vazba pro terapeuta i pro instituci, která terapii poskytuje (19).

Terapii využívají rodiny, ve kterých se emočně náročný proces rozvodu dotýká rodičů, dětí a mnohdy i prarodičů. První setkání terapeuta s rodinou je velmi náročné. Klienti potřebují mnoho odvahy proto, aby mohli otevřeně mluvit o intimních a nepříjemných věcech s člověkem, se kterým se teprve seznamují. Terapeut má zase krátkou dobu na to, aby se zorientoval ve velkém množství informací. Při prvním setkání je třeba navodit důvěru a navést rodinu k tomu aby věřila, že terapie k něčemu vede. Na konci sezení probíhá dohoda, jak bude vypadat další spolupráce. U rodinné terapie je dobré, když se jí účastní všichni členové. Rodina se k návštěvě terapeuta může rozhodnout sama nebo tato iniciativa vychází odjinud, například ze školy, od odborného lékaře nebo pracovníka sociální péče. Mezi jednotlivými sezeními je poměrně dlouhý časový interval a to v řádech týdnů. Rodina má čas reagovat na podněty vzešlé z terapie a terapeut může popřemýšlet o případu. O ukončení terapie se rodina s terapeutem domlouvá včas. Ohlášení konce se někdy setká s jednoznačným souhlasem, jindy u některých členů může způsobit znepokojení. To je hlavně v těch případech, kdy rodina přichází na terapii s úplně novými podněty (9).

Dětská psychoterapie a poradenství

Během dětské terapie účastníci chtějí dojít vytyčených cílů. Patří sem základní cíle, kdy se terapeut snaží dítě naučit zvládat bolestné citové záležitosti, umožnit dítěti získat o sobě dobré mínění, naučit přijímat slabé i silné stránky, přivést ho ke změně chování, které má negativní důsledky. Terapeut chce dítěti také umožnit, aby ve vnějším prostředí fungovalo bez potíží, spokojeně, a aby se dokázalo přizpůsobit novým

situacím. I rodiče přicházejí s nějakými cíli. Ty bývají založené na současném chování dítěte. Cíle si formuluje i terapeut. Při té příležitosti si stanoví hypotézy o možných příčinách chování dítěte, které vycházejí z případů, které řešil dříve a z teoretických poznatků vycházejících z dětské psychologie. Tyto hypotézy si utváří i ze svého podvědomí. Své cíle má i dítě. Ve většině případů je nedokáže samo slovně vyjádřit (7).

Na počátku dětské terapie je fáze úvodního zhodnocení. Součástí této fáze je setkání s rodiči a uzavření terapeutického kontraktu. Počáteční informace získává terapeut od toho, kdo si terapii přeje. Může to být rodič, praktický lékař, škola a jiní. Ale i tyto informace mohou být nepřesné a zkreslené. Před zahájením terapie probíhá první kontakt s rodiči v nepřítomnosti dítěte. Terapeut získává bližší informace o dítěti a o tom, jak celý problém vnímají rodiče. Po proběhnutí první fáze si může terapeut ze vstupních informací zformulovat předběžnou hypotézu ohledně postupu při řešení aktuálních problémů dítěte (7).

Navazování vztahu terapeuta s dítětem musí být zcela individuální, protože každé dítě je jedinečné. Děti ocení, když si budou moci vybrat z několika možností, co se bude na počátku terapie dít a když budou mít možnost prozkoumat terapeutickou místnost. Na začátku terapie je potřeba, aby dítě pochopilo povahu vztahu dítě – terapeut, protože jinak neví, co má očekávat a nebude uvolněné. Dítě zná pravidla a ví, že v rámci terapie se smí ke všemu vyjádřit (7).

Poté terapeut vybízí dítě k vyprávění jeho příběhu. Využívá k tomu také různé hry a média, která musí odpovídat mentálnímu věku dítěte. V této fázi je důležité, aby si terapeut získal důvěru dítěte. Až poté může dítě vyzvat k vyprávění. Tím, že dítě vypráví svůj příběh, dostává příležitost vyjasnit události a problémy (7).

Na konci terapie probíhá posouzení a zhodnocení, které je nejlépe provádět ve spolupráci s dítětem a jeho rodinou. Smyslem posuzování je potvrdit, že terapie už není nutná a navrhnout další vhodná doporučení (7).

Při dětské psychoterapii se využívají nejrůznější média a hry. Například se užívají figurky zvířátek, které umožní dítěti vyprávět příběh o tom, jak vnímá své osobní vztahy a vztahy mezi ostatními členy rodiny. Také se využívá práce na pískovišti, díky kterému dítě vypráví příběh. Může tak předvádět minulé i současné

události a vyjadřovat své fantazijní představy. Při terapii se také může pracovat s hlínou, na které dítě zhmotní své vnitřní pocity. Dále se využívá kreslení, malování, koláží a konstrukcí. Při kreslení a malování může dítě odhalit svůj příběh, potlačené nebo velmi silné pocity a také může dojít k tomu, že má kontrolu nad událostmi v jeho životě. Terapeuti při práci s dětmi používají také imaginativní putování, které slouží k tomu, že se dítě dostane do kontaktu s bolestnými a potlačovanými zážitky nebo naopak s těmi radostnými a příjemnými. Dále pracují s knížkami, příběhy, maňásky, plyšovými hračkami nebo nejrůznějšími hrami (7).

1.2.3 Rodinná mediace

Obecně je cílem mediace zprostředkovat dvěma či více stranám efektivní dohodu. V současné době v České republice působí několik mediačních center (34). Mediace řeší spory s pomocí třetí strany (29).

Mediace v rodinných konfliktech je nejrozšířenější oblastí mediace spolu s mediací v justici. Rozlišuje se mediace rodinná, která se zabývá řešením konfliktů vzniklých ve vzájemném soužití členů rodiny, a mediace rozvodu, což je metoda řešení konfliktů v rámci rozvodového řízení manželů. Rozvodová mediace obvykle řeší otázky svěřeni dítěte do péče a formy jeho výchovy, kontaktu s dítětem, finančního a majetkového uspořádání. Dále se během mediace může řešit úprava samotné výchovy dětí, zajištění jejich zdraví nebo kontakty se širším příbuzenstvem. Účastníky rodinné (rozvodové) mediace jsou klienti (rodinní příslušníci, manželé, bývalí manželé a všichni, kteří jsou rozvodem dotčeni, především děti) a mediátor (11).

Cílem mediace je zprostředkování jednání bezkonfliktním způsobem. S její pomocí řeší manželé své spory v průběhu rozvodu i po něm. Mediátor pomáhá rozvádějící se rodině jasně definovat sporné otázky a tak dosáhnout dohody v nejlepším zájmu všech zúčastněných. Tato služba nepatří k manželskému poradenství a psychoterapii, mediátor se hlavně zaměřuje na dosažení dohody (36). Mediátor není zodpovědný za výsledek, ale za proces. Nezastupuje ani jednoho klienta, je tedy zcela nestranný (29). Mediace pomáhá soustředit se na důležité záležitosti budoucího života, oprostít se od vyvolávání a prohlubování nepřátelství (2).

Mediátoři jsou odborníci z oblasti práva a psychoterapie. V České republice je důležité, aby mediátoři absolvovali výcvik a byli vyškoleni v efektivní komunikaci, řešení konfliktů a vyjednávání (6).

Při mediaci je třeba zachovávat důvěrnost, pokud se strany nedohodnou jinak. V některých případech je ale povinností mediátora, aby sdělil určité informace příslušným úřadům. Například pokud se jedná o případy, kdy dochází ke zneužívání dětí nebo k jiné trestné činnosti (29).

Ze zahraničních zkušeností vyplývá, že při využívání rodinné mediace dochází k redukování konfliktů, k zajištění kontinuity osobních vztahů mezi rodiči a dětmi, k redukování doby pro urovnání konfliktů a snižování společenských i ekonomických nákladů na rozvod (11).

Rodinnou (rozvodovou) mediaci zajišťuje soukromý i veřejný sektor. Mohou spolupracovat nebo mezi sebou soupeřit. Některé státy přebírají zodpovědnost za poskytování mediačních služeb, jsou to například Andora, Finsko, Norsko, Polsko, Slovinsko, Švédsko. Ale například v Rakousku, Francii, Německu a Velké Británii mediaci zajišťují instituce nebo jednotlivci na státu nezávislí. Tito mediátoři nejsou napojeni na soudy, ale spolupracují s poradenskými službami a službami zajišťujícími zájmy mládeže. Klienti si všechny poplatky platí sami (11).

Při zavádění rodinné mediace do praxe sehrávají důležitou roli orgány sociálně právní ochrany dětí při obecních a městských úřadech, na které se obrací určitá část rodičů se žádostí o pomoc při řešení rodinných krizí. Rozšíření rodinné mediace může přinést úsporu veřejných výdajů na soudní řízení a úsporu času a sil soudcům a jiným státním orgánům (2).

O možnostech alternativního řešení konfliktů mimosoudní cestou má naše společnost ještě nedostatek informací. Ministerstvo spravedlnosti společně s experty z řad Asociace mediátorů ČR, České advokátní komory, Soudcovské unie, Probační a mediační služby a dalšími odborníky připravilo návrh Zákona v netrestních věcech, přičemž se s jeho platností počítá od roku 2011. V našem právním systému je od října 2008 využívání mediace v rodinné oblasti zatím upraveno novelizovaným občanským soudním řádem, který umožňuje opatrovnickým soudům (v rozvodových kauzách, kde

jsou děti) přerušit soudní jednání na dobu tří měsíců a poslat účastníky soudního jednání k mediaci nebo rodinné terapii (1).

1.3 Syndrom zavrženého rodiče a jeho terapie

Tento syndrom byl poprvé definován profesorem dětské psychiatrie R. A. Gardnerem v roce 1985. Společně s tím zavedl pojmy jako zavrhuující rodič, zavržený či zavrhovaný rodič a odcizené dítě (2).

Syndrom zavrženého rodiče je rizikový pro současný psychomotorický vývoj dítěte, ale také pro budoucí život a partnerské vztahy. Neumožňuje jednomu z rodičů realizovat svá rodičovská práva. Viníkem vzniku tohoto syndromu není jeden z rodičů, ale celá partnerská historie, nespokojenost, nezvládnutí konfliktů. Dítě je v této situaci mezi dvěma odlišnými póly, mezi matkou a otcem (8).

Rodiče, kteří mezi sebou mají konflikt, se snaží o ovlivňování psychiky dítěte a omezení přístupu druhého rodiče k dítěti. Zavrhuující rodič ovlivňuje okolí, přesvědčuje jej, sám věří svému zkreslenému pojetí situace a své chování si neuvědomuje. Zavrhuující, neboli programující rodič, opakuje dítěti nepravdivé myšlenky a to si je po čase vštípí do paměti. Negativní vlastnosti zavrhovaného rodiče jsou zveličovány a ty pozitivní se opomíjejí. Programující rodič mění historii, má skryté narážky na druhého rodiče, brání dítěti v návštěvách zavrhovaného rodiče, ke hlídání dává přednost cizím lidem. Pokud jsou soudem určené návštěvy, programující rodič odmítá pružnou domluvu, trvá na přesném čase a nedává možnost nahradit promeškanou návštěvu. Děti jsou vedeny k tomu, že si zavrhovaný rodič nezaslouží čestné a ohleduplné jednání. Programující rodič odmítá sdělit druhému rodiči školní výsledky dítěte, zakazuje škole podávat informace o dítěti zavrhovanému rodiči, ten se také nesmí účastnit třídních schůzek a nejrůznějších školních akcí. Projevy lásky a zájmu od druhého rodiče jsou zavrhujícím rodičem označovány za otravování a za nějaký čas si to vštípí i dítě. Zavrhuující rodič s dítětem navštěvuje lékaře nebo psychoterapeuta a opakovaně poukazuje na to, že u dítěte během návštěvy druhého rodiče měly vzniknout potíže, jako je například nachlazení, pomočování, křičení ze spaní, agresivita, smutek. Tyto pokusy pošpinit druhého rodiče jsou vědomé a úmyslné, ale existují i takové, které si

programující rodič neuvědomuje. Například přivlastňuje druhému rodiči svoje tendence nebo vlastnosti a má pocit, že se jich sám zbavil. Je to psychologický obranný mechanismus projekce – např. falešné obvinění druhého rodiče z týrání. Některá křivá obvinění jsou ale vědomá a mají za cíl zákaz stýkání dítěte s nepohodlným rodičem. U těchto obraných projekcí jde o nereálné výplody fantazie programujícího rodiče. Programující rodič vede dítě k tomu, aby na něm bylo závislé, nevede ho ke zdravé samostatnosti (2).

Mezi faktory, které přispívají k rozvoji syndromu zavrženého rodiče, patří osobní problémy rodičů, jejich nedostatky v rodičovství, nepřátelství, jejich vyhocené chování rodičů, které podporuje odcizení, vlastní psychická zranitelnost, zlost a extrémní nepřátelství vygenerované rozvodem a nenávistí (15).

Programující rodič je zaujat potřebou ublížit druhému rodiči a z tohoto důvodu nedokáže oddělit své zájmy od zájmů dítěte a zavrhovaného rodiče. Tím, že shazuje druhého, si kompenzuje svoji méněcennost. Druhému rodiči připisuje své vlastní negativní vlastnosti (2).

Důsledkem rozvinutého syndromu zavrženého rodiče může být to, že dítě ztratí skoro vše, co souvisí se zavrhováním rodičem. Odstraní původní pozitivní emoce a dává najevo pouze nenávist. Je tak zpomalen a zdeformován emocionální vývoj dítěte, naruší se jeho sebedůvěra i vztah k autoritám (2).

Zavrhování rodiče mohou odolat negativním reakcím dětí s velkou dávkou sebekontroly a empatie. Je dobré nejednat příliš agresivně, nesnažit se dětem oplácet jejich odmítání, nenechat si od nich a od programujícího rodiče diktovat podmínky kontaktu, nesnažit se s dětmi diskutovat o negativních pocitech, neobviňovat je z toho, že opakují myšlenky druhého rodiče, nepomlouvat bývalého partnera (38).

1.3.1 Terapie syndromu zavrženého rodiče

Programujícímu rodiči chybí nadhled a motivace pro rodinně-psychotherapeutickou práci a proto je potřebná podpora příslušných orgánů. Rodinou terapii by měl řídit jeden terapeut (nebo dvojice terapeutů-muž a žena), který je obeznámen s problematikou syndromu zavrženého rodiče. Diagnostika a řešení tohoto

syndromu zatím nepatří k rutině. Nejúčinnější terapeutickou možností je omezení vlivu zavrhuujícího rodiče, což může stanovit pouze soud. S tímto mají zkušenosti v USA a používají tyto tři postupy: 1. Dítě je stále ve výchově programujícího rodiče, soud určí terapeuta řídicího zpočátku styk druhého rodiče s dítětem. Jestliže programující rodič nespolupracuje, pak mu mohou být uloženy sankce (např. napomenutí, pokuty, prospěšné práce, odsouzení). 2. Dítěti je soudem nařízen program pro dočasný pobyt v reintegračním zařízení, které je specializované na terapii syndromu zavrženého rodiče. Cílem je obnova vztahu se zavrženým rodičem a neutralizace programování. 3. Je změněna výchova, dítě je v péči zavrhovaného rodiče a styk s programujícím rodičem je monitorován terapeutem (2).

Reintegračním zařízením bývá izolovaná venkovská farma a zde spolupracuje dítě se zavrženým rodičem. Zavrhovaný rodič je připraven na počáteční nenávisť dítěte. Začátek bývá dramatický, ale při společných činnostech se postupně objeví kladné emoce, ustoupí napětí, komunikace se znormalizuje. Vztah s programujícím rodičem se obvykle nezhorší, ale dítě je již imunní vůči programování. Změna výchovy se doporučuje až tehdy, když programující rodič opakovaně a bezdůvodně brání oprávněnému styku zavrhovaného rodiče s dítětem. Pokud k bránění setkání dochází, je nutné trvat na kontaktech s dítětem, i když nechce. Je možné, aby první kontakt řídil terapeut (2).

V České republice nejprve syndrom zavrženého rodiče řeší stát, a to konkrétně OSPOD a opatrovnícký soud. Další pomoc může rodina hledat u poradenských a terapeutických služeb, které mohou zafungovat i v mírnějších projevech tohoto syndromu. V těžších případech je opravdu potřebná specializovaná psychologická odborná pomoc a tu lze navštěvovat ambulantně. Pokud jeden z rodičů není ochoten na terapii docházet, může ji nařídit kolizní opatrovník nebo opatrovnícký soud. V tomto případě se jedná o rozsudek o styku dítěte s rodičem v přítomnosti odborníka (27).

Ve velmi těžkých případech syndromu zavrženého rodiče existují v České republice pokusy o intenzivní terapii s hospitalizací dítěte na oddělení dětské psychiatrie nebo ve výchovných a diagnostických zařízeních pro děti. V průběhu této hospitalizace

se pracuje jak s dítětem, tak s rodiči. Reintegrační zařízení pro řešení tohoto syndromu v našich podmínkách zatím nejsou běžnou praxí (27).

V České republice existovalo pouze jedno specializované reintegrační centrum Sblížení pro diagnostiku a terapii syndromu odcizeného rodiče v Říčanech u Prahy. Jeho provoz byl zahájen v roce 2004, a i když byla jeho kapacita velmi malá, během dvou let této pomoci nikdo nevyužil. Proto byl tento projekt ukončen. Pracovníci tohoto centra nedokážou říct, proč jejich služby nebyly využívány. Zda proto, že žádný soud nerozhodl o tomto typu ústavní péče pro dítě, nebo pro nevědomost společnosti o této možnosti (16).

2. Cíl práce

2.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je:

1. porovnat oblast předrozvodové, rozvodové a porozvodové péče ve městech České Budějovice a Prostějov, tj. vyhledat státní a nestátní instituce zabývající se problematikou rodiny v rozvodu v těchto městech;
2. zjistit názory pracovníků těchto institucí na kvalitu a dostupnost předrozvodové, rozvodové a porozvodové péče o rodinu, na funkci mediační služby a na problematiku syndromu zavrženého rodiče;
3. zjistit, v jaké fázi rozvodu se instituce rodinám věnují a jakým způsobem v této situaci intervenují;
4. zjistit četnost využívání těchto služeb.

2.2 Výzkumné otázky

1. Získání identifikačních údajů oslovených organizací.
2. Zjistit, jaká je spolupráce mezi jednotlivými organizacemi ve městech České Budějovice a Prostějov.
3. Zjistit, jakého cíle chtějí organizace při práci s rodinou dosáhnout.
4. Zjistit, jaká je kvalita a využívání poskytované péče oslovených organizací.
5. Zjistit, ve které fázi rozvodového procesu se organizace věnují práci s rodinou.
6. Zjistit, zda oslovené organizace používají metodiku práce s rodinami v rozvodovém řízení.
7. Zjistit, jaký význam má rodinná mediace při práci s rodinami v rozvodu.
8. Zjistit, zda se pracovníci oslovených organizací zabývají syndromem zavrženého rodiče a jeho terapií.

3. Metodika

3.1 Metodický postup

Výzkum byl zaměřen na problematiku sociální práce s rodinami v rozvodu. K výzkumu byly využity kvalitativní metody. Podle Dismana je cílem kvalitativního výzkumu porozumění lidem v sociálních situacích. Výzkumník pátrá po pravidelnostech existujících v datech, po významu těchto dat a formuluje předběžné závěry. Výstupem mohou být nově formulované hypotézy nebo nové teorie. Konstrukce předem připravených hypotéz v kvalitativním výzkumu neexistuje. Data v kvalitativním výzkumu procházejí mnohem menším počtem transformací. Kvalitativní výzkum má tedy větší naději předejít kontaminaci dat výzkumem samotným (5).

Kvalitativní šetření práce bylo provedeno formou polostandardizovaných rozhovorů. Polostandardizovaný rozhovor je vzájemná interakce, která probíhá mezi respondentem a tazatelem. Ten má velice obecný plán, který je pouhým skeletem. Jeho formu a obsah mu dá teprve interakce s respondentem (5).

Polostandardizovaný rozhovor byl uskutečněn s odborníky v institucích zabývajících se péčí o rodinu a děti v rozvodu a se sociálními pracovníky a pracovníky na oddělení sociálně právní ochrany dětí. Instituce byly vybrány na základě dotazníkového šetření ve sledovaných městech – Prostějov a České Budějovice. V dotazníku byly zaznamenány základní identifikační údaje, kterými bylo zjištěno, zda je organizace pro výzkum vhodná či nikoliv. V Českých Budějovicích bylo osloveno 12 organizací, v Prostějově 7 organizací. Kontakty na tyto instituce byly získány z Registru poskytovatelů sociálních služeb Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky a také pomocí metody snowball sampling. Ta je určena k získávání dalších kontaktů na základě procesu postupného nominování. Vlastní proces výběru začíná u jednoho nebo více jedinců, s nimiž je provedeno interview. Jsou požádáni o to, aby „nominovali“ další osoby, které jsou vhodné k rozhovoru. S nimi je následně provedeno interview a celý proces se opakuje (10). Seznam oslovených institucí je v Příloze č. 2. K poskytnutí rozhovoru se vyslovilo celkem 8 organizací, z toho šest v Českých Budějovicích a dvě v Prostějově.

Byly vymezeny okruhy a stanoveny hlavní návodné otázky, které v případě nutnosti byly v průběhu rozhovoru blíže specifikovány. Rozhovor byl rozdělen na základní oblasti, které se týkaly kvality a dostupnosti předrozvodové, rozvodové a porozvodové péče a cílů, kterých chtějí odborníci při své práci s rodinami dosáhnout. Další základní oblastí byla metodika práce s rodinami v rozvodovém řízení, problematika rodinné mediace a syndrom zavrženého rodiče.

Rozhovory proběhly v období od března do dubna roku 2010 a byly zapsány do záznamových archů. Záznamový arch přikládám v Příloze č. 1. Odpovědi respondentů nejsou doslovně zapsány. Každý rozhovor trval ½ - 1 hodinu. Rozhovory prováděla autorka výzkumu Barbora Sedláková.

3.2 Charakteristika souboru

Cílovou skupinou byli pracovníci institucí, které se zabývají prací s rodinou a dětmi ve městech České Budějovice a Prostějov. Jedná se o výběrový soubor. Podrobnější rozhovory byly pořízeny v organizacích, které se specializují na práci s rodinami v rozvodu. Do cílové skupiny jsou také zařazeni pracovníci oddělení sociálně právní ochrany dětí v Českých Budějovicích a Prostějově.

Podrobnější charakteristika souboru je uvedena v Tabulce 1.

Tabulka 1: Charakteristika souboru

	Název organizace	Pracovní pozice respondenta	Nejvyšší dosažené vzdělání
Respondent 1	Městský úřad Prostějov	Sociální pracovnice OSPOD	Středoškolské
Respondent 2	Poradna pro rodinu Prostějov	Vedoucí poradny	Vysokoškolské
Respondent 3	Magistrát města České Budějovice	Sociální pracovnice OSPOD	Vysokoškolské
Respondent 4	Středisko pro rodinu a mezilidské vztahy	Vedoucí zařízení	Vysokoškolské
Respondent 5	Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji	Vedoucí centra	Vysokoškolské
Respondent 6	Fond ohrožených dětí	Vedoucí pobočky FOD České Budějovice	Vysokoškolské
Respondent 7	Pedagogicko-psychologická poradna České Budějovice	Ředitel zařízení	Vysokoškolské
Respondent 8	Městská charita České Budějovice	Vedoucí služby Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež	Vyšší odborné

Zdroj: Vlastní výzkum

4. Výsledky výzkumu

Celkem bylo provedeno 8 rozhovorů, ze kterých byly zpracovány následující záznamy.

Výsledky rozhovoru s respondentem č. 1

1. Základní identifikační údaje

Městský úřad Prostějov, Odbor sociálně právní ochrany dětí, nám. T. G. M. 130/14, Prostějov, Olomoucký kraj

Kontaktní osoba: Dana Sedláčková, sociální pracovnice OSPOD

Odbor sociálně právní ochrany dětí Městského úřadu Prostějov je státní organizací, která pracuje s celou rodinou. Jeho služby jsou poskytovány bezplatně. Pracovníci mají středoškolské a vysokoškolské vzdělání. Zabývají se terénní sociální prací, šetřením v rodinách, psaním návrhů k soudu, pohovory s rodiči i s dětmi, mediací, zastupováním dětí před soudem a problematikou týraných a zneužívaných dětí. OSPOD působí na území bývalého okresu Prostějov.

2. Spolupráce s ostatními organizacemi

Při své práci spolupracují i s jinými organizacemi, jejichž služby doplňují a vzájemně si nekonkurují. Jde především o Poradnu pro rodinu Prostějov a Fond ohrožených dětí. Do Poradny pro rodinu Prostějov posílá pracovnice OSPOD ty rodiny, které potřebují terapii. Dále spolupracuje s dětskými psychology a psychiatry. Spolupráce mezi OSPOD a nestátními organizacemi funguje dobře.

3. Cíle při práci s klienty

Při své práci se pracovnice OSPOD snaží o ochranu zájmů dětí. Ty by měly z konfliktu mezi rodiči vyjít s co nejmenší újmou. Při spolupráci s dětmi používá metodu rozhovoru a kreslení.

4. Kvalita a využívání poskytované péče

Sociální pracovníce se domnívá, že by se měl zvýšit počet pracovníků v jejich zařízení, kteří se věnují rozvodové problematice, protože stále vzrůstá počet rozvodů a tudíž se navyšuje i počet jejich klientů. V tento okamžik jsou maximálně pracovně vytíženi a zaneprázdněni. Z toho vyplývá, že služby poskytované OSPOD jsou dostatečně využívány. Sociální pracovníce není seznámena s péčí o rodinu v rozvodovém řízení, která je poskytována v zahraničí. Podle jejího názoru by se ale měla zlepšit kvalita a dostupnost těchto služeb v České republice. Velký vliv na kvalitu služeb má především nedostatek kvalifikovaných pracovníků. Pracovníci se nemůžou dostatečně věnovat všem klientům, kteří je žádají o pomoc. Bohužel k pracovním povinnostem těchto pracovníků patří i velké množství administrativní práce. Rozvedení manželé by se měli vést k tomu, aby po rozvodu zůstali rodiči. Je smutné, co se s rodiči po rozvodu děje, ovlivňují děti, navzájem se uráží, hanobí se. Kdyby s nimi od začátku spolupracoval tým odborníků a měli by nějakého průvodce, byla by situace lepší.

5. Sociální práce s rodinami v rozvodovém řízení

Rozvodová problematika tvoří asi 65 % případů, kterými se pracovníce OSPOD zabývá. Rodina přichází za sociálními pracovníky před rozvodem, během rozvodu i po rozvodovém řízení. Před rozvodem klienti chtějí především upravit poměry k nezletilým dětem. Také potřebují pomoc při sepsání tohoto návrhu. Pak už většinou nepřicházejí. Před rozvodem manželství pracovníci OSPOD provádí šetření v rodině a mluví s dětmi o vzniklé situaci. Pak se většinou setkávají až u soudu. Rodiče přicházejí i v okamžiku, kdy si chtějí zažádat o zvýšení výživného nebo mají problémy se stykem s dětmi. Často si rodiče myslí, že jim budou pracovníci dělat tlumočnický s druhou stranou, což ale pracovníci OSPOD vzhledem ke svým kompetencím dělat nemohou.

6. Metodika sociální práce s rodinami v rozvodu

Pracovnice OSPOD se nesešla přímo s metodikou práce s rodinou v rozvodu, která by tvořila nějaký ucelený systém. Prochází nejrůznějšími školeními a kurzy, kde

se v této problematice dále vzdělává, ale zde se mluví spíše o dílčích problémech. S rodinami proto pracuje podle situace, která nastane, a přitom se řídí zákonem.

7. Význam a poskytování rodinné mediace

Co se týká rodinné mediace, pracovnice OSPOD je schopna poskytnout rodině určitou mediaci, i když k ní není přímo vzdělaná. Pokud si tedy myslí, že si to situace vyžaduje, pozve si oba rodiče a funguje mezi nimi jako mediátor. Snaží se spolu s nimi vyjasnit jejich situaci. Jde jí o to, aby se domluvili na dalším dění. S mediační službou nespolupracuje, ale nezmínila se, z jakého důvodu.

8. Výskyt a terapie syndromu zavrženého rodiče

Při své práci se setkává se syndromem zavrženého rodiče. Bývalí partneři si často vůbec neuvědomují, že poškozením autority druhého rodiče poškozují svou vlastní. Nejsou se vědomi toho, že to bude mít vážné následky na psychiku dítěte, což může vést k dalším výchovným problémům. Osobně si na terapeutické řešení syndromu zavrženého rodiče netroufne. Může na rodiče nějak působit, vysvětlovat jim, že jejich jednání není správné, ale pokud na to nestačí, odkáže je na jiné organizace, jako jsou poradny pro rodinu nebo rodinní psychologové.

Výsledky rozhovoru s respondentem č. 2

1. Základní identifikační údaje

Poradna pro rodinu Prostějov, Bezručovo nám. 9, Prostějov, Olomoucký kraj

Kontaktní osoba: PhDr. Monika Stejskalová, vedoucí poradny

Poradna pro rodinu Prostějov je státní příspěvkovou organizací, která své služby poskytuje bezplatně. Dříve fungovala jako manželská poradna a byla založena v roce 1975. Tato poradna je pobočkou Poradny pro rodinu Olomouc, která působí na území Olomouckého kraje. Pracovníci poradny svým klientům poskytují odborné sociální, právní a psychologické poradenství. Jsou zde zaměstnání vysokoškolsky vzdělaní

pracovníci – psychologové a sociální pracovníci. Externě s touto organizací spolupracují i pediatri, psychiatři, sexuologové a právníci.

2. Spolupráce s ostatními organizacemi

Poradna pro rodinu Prostějov spolupracuje i s dalšími organizacemi, jako jsou OSPOD, soudy, Fond ohrožených dětí, Člověk v tísni a organizace Želva. Ta se věnuje především osobám s drogovou závislostí. Svými službami se tyto organizace navzájem doplňují a jsou dostatečně provázané. Jejich vzájemná spolupráce je dobrá. Fond ohrožených dětí pracuje s rodinami i o víkendech, kdy umožní rodičům setkávat se s dětmi. Zajišťuje, aby dítě bylo předáno v klidu. Mezi rodiči tak nemůže dojít k dalšímu sporu, který by dítěti ublížil. Pracovnice Poradny pro rodinu Prostějov si nemyslí, že byly potřebné instituce, které se zabývají pouze prací s dětmi, protože problémy dětí vycházejí z problémů rodičů. Mělo by se spolupracovat s celou rodinou.

3. Cíle při práci s klienty

V poradně odborníci pracují s jednotlivci, s celou rodinou nebo s jejími jednotlivými členy. Věnují se například jen problémům rodičů nebo naopak spolupracují pouze s dětmi. Těm se věnuje především dětský psycholog. Do poradny mohou přicházet i další příbuzní, jako jsou prarodiče. Při své práci se odborníci snaží o to, aby od nich rodiny odcházely spokojené. V některých případech se snaží o stmelení rodiny, někdy naopak rodině doporučují rozvod. To se děje hlavně v případech, kdy v rodině dochází k nějakému násilí, týrání, ohrožení dětí. Nesnaží se tedy ve všech případech o zachování rodiny. Hledají nejlepší řešení hlavně pro děti.

4. Kvalita a využívání poskytované péče

Vedoucí poradny je přesvědčena, že Poradna pro rodinu Prostějov poskytuje poměrně kvalitní a dostupné služby. V roce 2009 využilo služeb poradny 1986 klientů. Oslovená pracovnice uvedla, že jsou jejich služby dostatečně využívány a poradna by dokázala uživit ještě další pracovníky s kvalifikací psychologa. Běžně klienti čekají na sezení 14 dní. K náplni práce této poradny patří i nejrůznější besedy ve školách, na které

už opravdu nemají čas. Konkrétně na tuto práci by také potřebovali další pracovníky. Obyvatelé Prostějova znají činnost poradny, už mnoho rodin se zde prostřídalo. Lidé jsou do poradny posíláni pracovníky oddělení sociálně právní ochrany dětí, soudy, lékaři, psychiatry, ale hlavně se o ní dozvídají od známých a rodinných příslušníků, kteří s návštěvou Poradny pro rodinu Prostějov mají nějakou zkušenost.

5. Sociální práce s rodinami v rozvodovém řízení

Rozvodová problematika tvoří asi 30 % případů, kterým se v Poradně pro rodinu Prostějov věnují. Manželé sem přicházejí před rozvodem, během rozvodového procesu i po rozvodu jejich manželství. Na začátku sporu jsou pracovníci poradny ještě schopni rodině pomoci překonat krizi. Pokud přijdou během rozvodového procesu, většinou je to z iniciativy soudu. V této fázi pracovníci poradny pomůžeme rodičům dohodnout se na úpravě poměrů k nezletilým dětem. Po rozvodu rodiče přicházejí hlavně v těch případech, kdy nefunguje styk dětí s rodiči, a žádají pracovníky o pomoc při zprůchodnění tohoto kontaktu.

6. Metodika sociální práce s rodinami v rozvodu

Vedoucí pracovnice Poradny pro rodinu Prostějov se při své práci nesečkala přímo s metodikou práce s rodinami v rozvodovém řízení. Je seznámena s nejrůznějšími technikami práce s rodinou, které jsou dobré. Podle jejího názoru ale absolutně chybí nějaká teorie práce s rodinou. Na začátku by se musel udělat výzkum rodiny v současné době a pak se může vypracovávat teorie práce s rodinou. O tento problém se nikdo nezajímá, což je podle této pracovnice škoda.

7. Význam poskytování rodinné mediace

Vedoucí pracovnice si myslí, že v České republice oproti zahraničí chybí kvalitní mediační služba. Nejsou zde akreditované kurzy pro odborníky, kteří se této problematice nějakou dobu věnují. Lidé mohou absolvovat mediátorské kurzy, ale ty nejsou kvalitní a profesionální. Může dojít k tomu, že pomoc těchto mediátorů bude nedostatečná a nekvalitní. Mediátor v práci s rodinou v rozvodu je určitě důležitý.

Poradna pro rodinu Prostějov se snaží o nějakou formu mediace mezi rodiči, ale není to profesionální, protože zde nepracuje žádný vyškolený odborník. Pracovnice si také myslí, že by rodiče za tyto služby měli platit, protože pokud jsou zdarma, rodiče se nesnaží o co nejrychlejší vyřešení problému. Ale lidé o tuto služby nestojí právě proto, že se za ni musí platit. Pokud rodina mediaci opravdu potřebuje, posílá ji k PhDr. Holé do Olomouce, která prování profesionální mediaci.

8. Výskyt a terapie syndromu zavrženého rodiče

V Poradně pro rodinu Prostějov se setkávají se syndromem zavrženého rodiče, ale počet těchto případů se nijak zvlášť nezvyšuje. Alespoň to oslovená pracovnice během své dvanáctileté praxe nepostřehla. Je pravdou, že se o tomto syndromu více mluví, je více medializovaný a rodiče, především otcové, se jím více ohánějí. Konkrétní terapii tohoto syndromu vedoucí pracovnice nezná. Při práci s rodinou neřeší, zda jde o syndrom zavrženého rodiče. Rodičům klade na srdce, že dítě má právo na setkání s oběma rodiči. Podle jejího názoru se tento syndrom se častěji vyskytuje u rodin s vyšším sociálním statutem. Tito rodiče dokážou s dětmi více manipulovat a nepřiznají si, že dělají něco špatného. Pokud se něco takového děje, OSPOD může rodiče upozornit na to, že dítě bude svěřeno do péče druhého rodiče. Na takové upozornění rodiče často reagují a jsou ochotni ke spolupráci. Pracovníci poradny svým klientům doporučují, aby dítě nebylo k setkání s druhým rodičem nuceno. Po malých krůčcích se snaží o to, aby si děti opět zvykaly na druhého rodiče. Jsou přítomni jejich hře a jiným společným aktivitám. Postupně prodlužují intervaly setkávání.

Výsledky rozhovoru s respondentem č. 3

1. Základní identifikační údaje

Magistrát města České Budějovice, Odbor sociálních věcí, Oddělení sociálně právní ochrany dětí, Kněžská ulice 19, České Budějovice, 370 92, Jihočeský kraj
Kontaktní osoba: Mgr. Renata Musilová, sociální pracovník OSPOD

Jedná se o státní instituci, která nabízí bezplatné služby. Její působnost je na území bývalého okresu České Budějovice. Sociální pracovnice uvedla, že poskytují ty služby, které jsou dány zákonem.

2. Spolupráce s ostatními organizacemi

Pracovnice OSPOD spolupracuje i s jinými organizacemi, jako je Fond ohrožených dětí, nemocnice, policie, školy, dětské domovy nebo Krizové centrum pro rodinu a děti. Svými službami se vzájemně doplňují. Na práci s dětmi se zaměřuje hlavně Fond ohrožených dětí, Krizové centrum, Středisko výchovné péče pro děti a mládež a dětské psychologové. OSPOD spolupracuje hlavně s PhDr. Havlíkem a s PhDr. Nesnídalovou, která je externí psycholožkou OSPOD a věnuje se především záškoláctví a syndromu týraného dítěte.

3. Cíle při práci s klienty

Cíle a povinnosti pracovníků OSPOD jsou stanoveny zákonem a kompetencemi pracovníka OSPOD. Tím se tedy při své práci řídí. Z hlediska klientely se sociální pracovnice věnuje celé rodině, rodičům nebo pouze dětem. Přichází k ní i další rodinní příslušníci, jako jsou prarodiče. Při práci s dětmi je využívána především metoda rozhovoru.

4. Kvalita a využívání poskytované péče

Služby nabízené touto institucí jsou podle sociální pracovnice dostatečně využívány. Stále narůstá počet rozvodů, proto je potřeba navýšit i počet sociálních pracovníků. Nyní jsou pracovníci OSPOD přetížení. Ideální by bylo, kdyby na každého pracovníka bylo kolem deseti spisů, pak by se pracovnice mohly dostatečně věnovat všem klientům. V reálu je to ale průměrně 500 – 600 spisů na jednoho pracovníka.

5. Sociální práce s rodinami v rozvodovém řízení

Sociální pracovnice pracuje s rodinou před rozvodem manželství, během rozvodu i po něm. Domnívá se, že kvalita služeb, které nabízíme jejich instituce, je dobrá, ale podle jejího názoru by se mohla zvýšit změnou zákona. Například zákon o

rodině pochází z roku 1963 a je dost zastaralý. Mohlo by se zavést, že soud rodičům nařídí mediaci. Nyní ji může pouze doporučit. Soud také nemůže nařídít léčbu lidem, kteří trpí duševní poruchou. Dnes je to dobrovolné, ale podle sociální pracovníce by se to mělo stát povinností.

6. Metodika sociální práce s rodinami v rozvodu

Pracovnice OSPOD při své práci nepoužívá žádnou metodiku práce s rodinami v rozvodu a to z toho důvodu, že ji nikdo nechce zpracovat. Pokud by ji měla k dispozici, při své práci by ji využila. Ke každému případu se ale musí přistupovat individuálně, takže by tato metodika musela být opravdu rozsáhlá.

7. Význam poskytování rodinné mediace

Dle názoru sociální pracovníce má rodinná mediace svůj význam. Osobně mediaci nedělá a s mediační službou nespolupracuje. Myslí si, že klienty od rodinné mediace odrazuje cena, za kterou je poskytována. Ta se pohybuje okolo 450 Kč/hod. Při tom lidé musí dojít aspoň na 2 – 3 sezení, při kterých jsou schopni vyřešit svoje problémy. Lepší by bylo, kdyby se za tuto službu platil pouze manipulační poplatek 30 Kč. Problémem je také to, že mediaci nelze nařídít.

8. Výskyt a terapie syndromu zavrženého rodiče

Při své práci se sociální pracovníce setkává také se syndromem zavrženého rodiče, ale není to tak časté. Spíše by některé případy nazvala syndromem uraženého rodiče. Podle jejího mínění si lidé často vsugerují, že jsou zavrženým rodičem. Čím více je toto téma medializované, tím častěji si lidé myslí, že se v jejich případě jedná o syndrom zavrženého rodiče. Pokud je pracovníce přesvědčena, že se v některém případě opravdu jedná o syndrom zavrženého rodiče, posílá rodinu do krizového centra nebo k psychologům. Sama se nevěnuje terapii tohoto syndromu.

Výsledky rozhovoru s respondentem č. 4

1. Základní identifikační údaje

Středisko pro rodinu a mezilidské vztahy, Nádražní 47, 370 01, České Budějovice, Jihočeský kraj

Kontaktní osoba: PhDr. Rostislav Nesnídal, vedoucí zařízení

Středisko pro rodinu a mezilidské vztahy je obecně prospěšnou společností, která má pobočku pouze v Českých Budějovicích. Tato organizace funguje od roku 1970 a poskytuje služby jako je psychologická diagnostika, individuální terapie, párová terapie, rodinná a skupinová terapie. Svoje služby nabízí bezplatně. Pracují zde vysokoškolsky vzdělaní odborníci, jako je sociální pracovník, psycholog a terapeut.

2. Spolupráce s ostatními organizacemi

Středisko pro rodinu a mezilidské vztahy spolupracuje s psychiatrií, s odborem sociálně právní ochrany dětí, s kurátory, soudy a školami. Svými službami se navzájem doplňují.

3. Cíle při práci s klienty

Cílem odborníků této instituce je pomoci řešit problémy klientů z oblasti partnerských, rodinných a mezilidských vztahů. Snaží se o úpravu narušených vztahů mezi lidmi a také o to, aby se lidé vrátili do samostatného a plnohodnotného života. Z hlediska klientely se zde pracuje s jednotlivci, s celou rodinou, s jejími dalšími příbuznými a blízkými osobami. S dětmi pracuje z hlediska odbornosti dětský psycholog a terapeut. Při své práci používají metodu rozhovoru.

4. Kvalita a využívání poskytované péče

Vedoucí zařízení se domnívá, že pokud by jejich zařízení navýšilo svoji kapacitu, byly by i tak jejich služby dostatečně využívány. V roce 2009 tato poradna poskytla 3500 konzultací.

5. Sociální práce s rodinami v rozvodu

Asi 60 % případů, které odborníci této organizace řeší, se týká manželské, rodinné a partnerské problematiky. Rodiny přicházejí před rozvodem, během rozvodového řízení i po rozvodu. Vedoucí zařízení se domnívá, že kvalita předrozvodové, rozvodové a porozvodové péče v České republice je dobrá. Zároveň si ale myslí, že kvalita těchto služeb se odvíjí od toho, jestli lidé chtějí nějakou změnu nebo ne. Pokud o tyto služby nestojí, nemůžou být kvalitní. Manželé si často neuvědomují, že rozumnou domluvou a využitím těchto služeb by se mohli vyhnout hádkám u soudu.

6. Metodika sociální práce s rodinami v rozvodu

Pracovníci Střediska pro rodinu a mezilidské vztahy si sami vytváří metodiku práce s rodinami v rozvodu. Podle názoru vedoucího zařízení musí tato metodika vycházet z praxe. Není možné ji tvořit od stolu bez praktických zkušeností.

7. Význam poskytování rodinné mediace

Vedoucí pracovník Střediska pro rodinu a mezilidské vztahy funkci mediátora nepovažuje za důležitou. Mediaci v jejich zařízení prováděli vždy a to v rámci psychoterapie. Pod ní bylo všechno zahrnuto. Teď někdo řekl, že bude vytvořena funkce mediátor a ten musí projít akreditovanými kurzy, které stojí kolem 35 000 Kč. S mediační službou nespolupracují, mediaci provádí sami, jelikož k tomuto účelu mají proškolené pracovníky. Ti prošli kurzy a mají tedy legální výcvik. Podle jeho názoru dělá mediaci každý, kdo chce pomáhat lidem.

8. Výskyt a terapie syndromu zavrženého rodiče

Vedoucí pracovník se při své praxi setkává se syndromem zavrženého rodiče poměrně často, protože pracuje jako soudní znalec. U soudu tedy odpovídá na otázky, zda se v konkrétních případech jedná o syndrom zavrženého nebo týraného rodiče. Podle jeho názoru syndrom zavrženého rodiče spočívá v tom, že rodiči není umožněn styk s dítětem. Terapie by měla být pružná a rodinu má směřovat tam, kde je problém.

Výsledky rozhovoru s respondentem č. 5

1. Základní identifikační údaje

Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji, Nerudova 53, České Budějovice, Jihočeský kraj

Kontaktní osoba: PhDr. Iva Dedeciová, vedoucí centra

Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji je občanským sdružením. Funguje od roku 2003 jako projekt Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a od roku 2004 jako občanské sdružení. Krizové centrum působí v celém Jihočeském kraji, ale pobočku má pouze v Českých Budějovicích. 49 % klientů je z Českých Budějovic. Tato instituce poskytuje základní krizovou intervenci, poradenské konzultace pro rodiče, krátkodobé terapie pro rodiny a jednotlivce, setkávání rodičů a dětí, obnovení komunikace mezi nimi a základní diagnostiku dětí v rozvodu. Tuto službu od Krizového centra vyžaduje OSPOD a soudy. Služby centra jsou poskytovány bezplatně nebo za částečnou úplatu u Skupin pro otce. Jde o setkávání tatínků, kteří platí pouze příspěvek. Nejedná se tedy o komerční cenu. Dále se platí za projekt Preventík, což je primární preventivní program pro základní školy.

2. Spolupráce s ostatními organizacemi

Krizové centrum spolupracujeme s OSPOD, soudy, policií, občanskou poradnou, pedagogicko-psychologickou poradnou, s intervenčním centrem a s nemocnicí. Nabídkou svých služeb se tyto organizace vzájemně doplňují.

3. Cíle při práci s klienty

Obecným cílem této instituce je pomoci lidem, aby se zorientovali ve své situaci a našli v sobě zdroje pro její zvládnutí. Usilují o pomoc konkrétnímu člověku, o nalezení nejvhodnější řešení pro něho samotného. Některým lidem doporučují odchod od partnera, jiným zase pomáhají s návratem k rodině. U dětí se hlavně zaměřují na to, aby se adaptovaly na situaci, která nastala. Pracují s nimi tak, aby věděly, co mají dělat, jak mohou zvládnout své emoce. Chtějí zabránit tomu, aby byl narušen psychický vývoj

dítěte. U dospělých se snaží o to, aby rozpoznali, co je pro dítě nejlepší, co mu nejvíce pomůže. Také chtějí dosáhnout zlepšení komunikace mezi rodiči. V centru také umožní dětem, aby vypustily vztek, který v sobě mají. V této instituci pracuje sociální pracovník, psycholog, speciální pedagog, terapeut, dětský psychiatr (externí), právník (externí), supervizor (externí). Práci s dětmi se v centru věnují psychologové a sociální pracovníci, kteří mají minimálně kurz krizové intervence nebo započatý terapeutickým výcvikem. U dětí do 11 let používají pracovníci metodu hry, kreslení a využívají také pískoviště. Se staršími dětmi pracovníci Krizového centra pro děti a rodinu v Jihočeském kraji metody kombinují, využívají především kresbu a rozhovor. Z hlediska klientely odborníci pracují s celou rodinou nebo pouze s rodiči a dětmi. Služby centra mohou využít i další příbuzní, blízké osoby a jednotlivci v krizových situacích.

4. Kvalita a využívání poskytované péče

Vedoucí centra se domnívá, že kvalita předrozvodové, rozvodové a porozvodové péče v České republice je lepší než v zahraničí, protože v České republice je dostatečná síť bývalých manželských poraden, což v zahraničí není. V Jihočeském kraji funguje ještě další zařízení podobného typu, jako je Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji, a to v Písku. V jiných městech jako jsou Prachatice a Jindřichův Hradec tyto služby chybí, zde je jich nedostatek. Do krizového centra dojíždí například lidé z Tábora, pro které by bylo lepší, kdyby měli podobné pracoviště v místě bydliště. Pracovníci centra se jim snaží vyjít vstříc s otevírací dobou. Proto je centrum od pondělí do středy otevřeno až do 18 hod. Lidé sem proto mohou dojíždět i po práci. V minulém roce se navýšila kapacita tohoto centra, nyní tedy nabídka odpovídá poptávce. V roce 2009 využilo služeb centra 497 klientů, z toho 145 rodin. Čekací doby na konzultaci se pohybují od jednoho do dvou týdnů. Krizovou intervencí jsou pracovníci schopni poskytnout do druhého dne.

5. Sociální práce s rodinami v rozvodovém řízení

Více jak 50 % případů, kterým se pracovníci centra věnují, patří do rozvodové problematiky. Rodiny toto centrum navštěvují před rozvodem, v rámci rozvodového řízení i po rozvodu. Po rozvodu přicházejí klienti nejčastěji z důvodu problémového styku rodiče s dítětem. Během rozvodu se jedná spíše o individuální příchody. Lidé sem chodí preventivně. Jsou si vědomi toho, že rozvod bude těžký hlavně pro děti. Proto se ptají, co mají dělat, aby rozvod nebyl pro dítě tak traumatizující. Také se ptají, jak vůbec takový rozvod vypadá. Před rozvodem pracovníci centra pomáhají se zpracováním emočního šoku. Při rozvodu manželství se na krizové centrum obrací i OSPOD a soudy. Chtějí znát názory pracovníků na to, co bude pro děti po rozvodu rodičů nejlepší.

6. Metodika sociální práce s rodinami v rozvodu

Krizové centrum má vlastní metodiku práce s rodinou v rozvodu a také speciální metodiku setkávání rodičů a dětí v tomto zařízení. Jedná se o interní materiály, které si pracovníci sami vypracovávali. Nové metody a poznatky čerpají také z dalších vzdělávacích kurzů. Jejich snahou je, aby poskytované služby byly ucelené.

7. Význam poskytování rodinné mediace

Vedoucí centra považuje mediace při rozvodu manželství za přínosnou. Lidé se v klidu domluví a v podstatě je rozvod vyjde levněji, než když mají protahovaný a dlouhý rozvod u soudu. Za mediací sice také platí, ale v konečném důsledku je levnější. Dohody vzešlé z mediace jsou trvalejší a výhodnější. Pracovníci centra rodiny motivují k tomu, aby mediací vyhledávaly. Samy dělají mezi rodiči jednodušší dohody, ale přímo mediací nejsou schopni poskytnout. Pokud tedy klienti potřebují mediaci, posílají je do Centra mediace a spolupráce v Českých Budějovicích.

8. Výskyt a terapie syndromu zavrženého rodiče

Do centra dochází zavržení rodiče, ale i rodiče, kteří si pouze myslí, že se v jejich případě jedná o syndrom zavrženého rodiče. I když ví, že v některém případě

jde o syndrom zavrženého rodiče, nijak to neřeší situaci. V Krizovém centru pro děti a rodinu v Jihočeském kraji příliš nepoužívají názvu syndrom zavrženého rodiče, protože pokud tak nějaký případ nazvou, ztrácí plasticitu. Jednoduše se jedná o to, že jeden rodič znesnadňuje kontakt tomu druhému s dítětem. Sami pracovníci centra používají některé terapie pro řešení tohoto syndromu. Jednou z nich je podporované setkávání rodičů a dětí, kteří nejsou v kontaktu. Také mohou ovlivnit rezidenčního rodiče, který brání setkávání dítěte s druhým rodičem. Jednou z terapií jsou také skupiny pro otce. Ty vznikly z podnětu syndromu zavrženého rodiče. Otcové tu řeší široké spektrum problémů, ale hlavně jim jde o zlepšení komunikace mezi nimi, bývalou manželkou a dítětem.

Výsledky rozhovoru s respondentem č. 6

1. Základní identifikační údaje

Fond ohrožených dětí, Senovážné nám. 248/2, 370 01 České Budějovice, Jihočeský kraj

Kontaktní osoba: Mgr. Petra Tichá, vedoucí pobočky FOD České Budějovice

Fond ohrožených dětí je občanským sdružením, které bylo založeno v roce 1990. Jeho služby jsou poskytovány bezplatně. Má 22 poboček, v Jihočeském kraji je pobočka v Českých Budějovicích a Táboře. Fond ohrožených dětí v Českých Budějovicích má dva zaměstnance, a to sociální pracovníci a terapeutku. Svoji pomoc nabízí jednotlivcům, celým rodinám, pracuje se zde s rodiči, dětmi a dalšími příbuznými. Tato organizace poskytuje sociálně právní poradenství a sociálně aktivizační služby.

2. Spolupráce s ostatními organizacemi

Fond ohrožených dětí dále spolupracuje s OSPOD, soudy, policií, s psychology a nově také s Řádem milosrdných sester. Vedoucí pobočky se domnívá, že se s ostatními organizacemi doplňují a v některých případech Fond ohrožených dětí zaplňuje mezeru chybějících služeb. Také si myslí, že se vzájemná spolupráce opravdu zlepšila. Tato instituce je součástí Komunitního plánování v Českých Budějovicích a

tím pádem je v kontaktu s městem i s ostatními organizacemi. Spolupráce je rozhodně lepší než před deseti lety.

3. Cíle při práci s klientem

Pracovníci zařízení chtějí dosáhnout toho, aby dítě utrpělo co nejmenší újmu při sporech rodičů nebo jiných blízkých osob. Dětem poskytují terapii pro zklidnění. Snaží se o to, aby dítě zůstalo v rodinném prostředí. Při své práci řeší i týraní dětí. V těchto případech má Fond ohrožených dětí oznamovací povinnost k policii a také kontaktuje OSPOD. Při práci s dětmi jsou využívány metody terapie kresbou, metoda dílčího oslabení výkonu, autogenní trénink a kognitivně-behaviorální terapie.

4. Kvalita a využívání poskytované péče

V roce 2009 využilo služeb Fondu ohrožených dětí 690 klientů, z toho 120 rodin. Služby této instituce jsou maximálně využívány, některé klienty musí odkazovat na jiné organizace, jako je Městská a Diecézní charita České Budějovice. Vedoucí pobočky Fondu ohrožených dětí se domnívá, že nejhorší kvalita a dostupnost služeb je u následné porozvodové péče. Spory mezi rodiči při rozvodu nekončí, spíše rostou a po rozvodu jsou ještě horší. Proto by měly fungovat organizace, které pro dítě zajistí klid po rozvodu rodičů. Tohoto úkolu se mohou zhostit kvalifikovaní mediátoři a psychologové. Pracovnice si také myslí, že v zahraničí nejsou takové tvrdé spory jako v České republice. Za rozvod jsou větší sankce, například v Německu se platí vyšší alimony proto, aby byl zaručen komfort rodiny. Náš systém i společnost je podle názorů této pracovnice k rozvodům velmi benevolentní.

5. Sociální práce s rodinami v rozvodovém řízení

Rozvodová problematika tvoří asi 60 % všech případů, kterým se Fond ohrožených dětí věnuje. Rodiny sem přicházejí před rozvodem manželství, během i po rozvodu. Pracovnice pomáhají se sepisováním návrhů k rozvodu a provádí poradenství před rozvodem. Klienti se na Fond ohrožených dětí často obracejí s otázkou, co je čeká

po rozvodu manželství a jak bude probíhat styk rodiče s dítětem. S tím přicházejí především otcové, kteří nemají děti v péči.

6. *Metodika sociální práce s rodinami v rozvodovém řízení*

Nezodpovězeno.

7. *Význam poskytování rodinné mediace*

Vedoucí pobočky se domnívá, že by obecně mělo být více mediátorů. Mediace by měla zabránit tomu, aby bylo dítě zbraní. Aby ale byla mediace kvalitní, musí být oba manželé ochotni ji navštěvovat. Pracovnice si myslí, že mediace je ale poměrně finančně náročná a nejlepší by bylo, kdyby byla poskytována bezplatně. Ocenila by, kdyby vznikla nezisková organizace, která by zaštiťovala mediátory. Ti by mohli také navštěvovat přirozené prostředí rodin. Mediace ale krachuje na financích. Vedoucí pobočky se také přiklání k tomu, aby byla v zákoně zavedena povinnost navštěvovat před rozvodem mediaci nebo terapii. Fond ohrožených dětí spolupracuje s probačně mediační službou a s Jihočeským centrem mediace. Občas se stane, že sami klienti chtějí kontakt na mediační službu. Všeobecně je ale ve společnosti malé ponětí o mediaci. O této možnosti většinou vědí pouze vysokoškolsky vzdělaní lidé.

8. *Výskyt a terapie syndromu zavrženého rodiče*

Pracovnice Fondu ohrožených dětí se ve své praxi setkává se syndromem zavrženého rodiče, ale je poměrně těžko odhalitelné, zda se jedná právě o tento syndrom. Snaží se o nějakou formu terapie, která spočívá v narovnání rodinných vztahů, což je velice těžké. Podle vedoucí pobočky jde především o přesvědčení rodičů, ne dítěte. Většinou se to ale nepodaří, protože zavrhuující rodič nechce ustoupit. Dítě samo od sebe svého rodiče nezavrhne. Rodiče si musí uvědomit, že svým jednáním dítě „zabíjí“. Začne se u něj projevovat strach, úzkost a z toho se pak mohou rozvinout psychické poruchy.

Výsledky rozhovoru s respondentem č. 7

1. Základní identifikační údaje

Pedagogicko-psychologická poradna České Budějovice, Nerudova 59, České Budějovice, Jihočeský kraj

Kontaktní osoba: Mgr. Petr Šulista, ředitel zařízení

Pedagogicko-psychologická poradna České Budějovice je státní organizací, která byla založena v roce 2006. Působí na celém území Jihočeského kraje a své služby poskytuje bezplatně. Pracuje zde sociální pracovník, psycholog, speciální pedagog a metodik prevence.

2. Spolupráce s osobními organizacemi

Tato organizace spolupracuje i s jinými organizacemi, jako jsou školy, školská zařízení, lékaři a OSPOD.

3. Cíle při práci s klienty

Hlavním účelem organizace je zajišťovat pro děti, žáky, studenty a jejich zákonné zástupce, pro školy a školská zařízení informační, diagnostickou, poradenskou a metodickou činnost. Pedagogicko-psychologická poradna také poskytuje odborné speciálně pedagogické a pedagogicko-psychologických služby a preventivně výchovnou péči. Napomáhá při volbě vhodného vzdělávání dětí, žáků nebo studentů a přípravě na budoucí povolání. Z hlediska klientely pracuje s celou rodinou.

Rozvodovou problematikou se Pedagogicko-psychologická poradna České Budějovice zabývá pouze okrajově v souvislosti se zakázkou.

Výsledky rozhovoru s respondentem č. 8

1. Základní identifikační údaje

Městská charita České Budějovice, B. Němcové 53, 370 01, České Budějovice, Jihočeský kraj

Kontaktní osoba: Jitka Oupicová, DiS., vedoucí služby Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež

Městská charita České Budějovice je nestátní organizací, která byla založena v roce 1991. Působí pouze v Českých Budějovicích a její služby jsou bezplatné. S klienty pracuje sociální pracovníce. Služby nízkoprahového zařízení jsou určeny především dětem, ale pracuje se zde i s celou rodinou a dalšími příbuznými. Děti sem chodí hlavně za účelem trávení volného času, ale chtějí pomoci i s domácími úkoly nebo osobními problémy jako je škola, bydlení, hledání brigád a další.

2. Spolupráce s ostatními organizacemi

Nezodpovězeno.

3. Cíle při práci s klienty

Tato služba klientům poskytuje sociální poradenství, krizovou intervenci, pomoc při hledání zaměstnání, bydlení, pomoc v obtížných životních situacích, informační servis, kontakty s úřady a doprovod. Hlavní prioritou této organizace je poskytování bezpečného zázemí, odborné pomoci a podpory dětem a mládeži, které jsou ohroženi společensky nežádoucími jevy, sociálním vyloučením nebo se nacházejí v obtížné sociální situaci.

4. Kvalita a využívání poskytované péče

V roce 2009 využilo služeb Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež 380 klientů, ale každý měsíc se zvyšuje počet uživatelů této služby. Podle vedoucí Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež k nárůstu dochází proto, že se o této službě více ví a klub je u uživatelů oblíbený. Zatím je kapacita zařízení dostatečná.

Problematikou rozvodů se tato instituce nezabývá.

Shrnutí výsledků

Tabulka 2: Shrnutí výsledků

	Práce s rodinou v rozvodovém řízení	Předrozvodová péče	Péče v rozvodu	Porozvodová péče
Respondent 1	Ano	Ano	Ano	Ano
Respondent 2	Ano	Ano	Ano	Ano
Respondent 3	Ano	Ano	Ano	Ano
Respondent 4	Ano	Ano	Ano	Ano
Respondent 5	Ano	Ano	Ano	Ano
Respondent 6	Ano	Ano	Ano	Ano
Respondent 7	Okrajově	Ne	Ne	Ne
Respondent 8	Ne	Ne	Ne	Ne

Zdroj: Vlastní výzkum

5. Diskuze

Prvním cílem bylo porovnat kvalitu předrozvodové, rozvodové a porozvodové péče o rodinu v městech České Budějovice a Prostějov. V rámci výzkumu jsem oslovila 12 organizací v Českých Budějovicích a 7 organizací v Prostějově, které se zabývají prací s rodinou a dětmi. Rozhovor mi poskytlo 6 organizací z Českých Budějovic, a to Oddělení sociálně právní ochrany dětí, Středisko pro rodinu a mezilidské vztahy, Krizové centrum pro děti a rodinu, Fond ohrožených dětí, Pedagogicko-psychologická poradna a Městská charita České Budějovice – Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež. V Prostějově jsem rozhovor zpracovala ve dvou organizacích, a to na Oddělení sociálně právní ochrany dětí a v Poradně pro rodinu Prostějov. Proto nemůžu zcela objektivně porovnat péči o rodinu v rozvodu v těchto městech. Faktem je, v Českých Budějovicích je více institucí, které se věnují práci s rodinou, jak bylo zjištěno z Registru poskytovatelů sociálních služeb Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky. Je to nejspíš podmíněno tím, že České Budějovice jsou krajským městem. Podle mého názoru je vyšší počet těchto organizací podmíněn také tím, že v Českých Budějovicích sídlí Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích, která spolupracuje na některých projektech určených rodinám, dětem a mládeži.

Dalším cílem bylo zjistit, jaký je názor odborníků na kvalitu a dostupnost předrozvodové, rozvodové a porozvodové péče v České republice. Podle Českého statistického úřadu patří Česká republika mezi evropské země s nadprůměrnou rozvodovostí. Rozvodem u nás končí až 49 % manželství. Jednou z hlavních příčin je také ne příliš přísná legislativa (4). I pracovníci institucí, ve kterých jsem prováděla výzkum, se shodují na tom, že rozvodů přibývá a tudíž jsou i více pracovním vytížení. Ocenili by nárůst pracovních sil v jejich týmech. Pracovnice OSPOD v Českých Budějovicích uvedla, že nyní na jednu sociální pracovníci připadá asi 500 – 600 spisů, což je neúnosné číslo. Za ideální počet považuje 10 spisů na jednoho pracovníka. I další pracovníci potvrdili, že jsou maximálně pracovním vytížení. Může tedy dojít k tomu, že velké množství klientů se podepíše na kvalitě služeb předrozvodové, rozvodové a porozvodové péče. To mi potvrdila sociální pracovníce OSPOD v Prostějově, která by

ocenila zlepšení kvality těchto služeb. V dalších oslovených institucích považují své služby za kvalitní, dobré a dostupné. Přiklání se k názoru, že pokud by vzrostl počet kvalifikovaných a zkušených odborníků v oblasti předrozvodové, rozvodové a porozvodové péče, zlepší se kvalita těchto služeb a zmírní se dopady rozvodu na všechny členy rodiny. Právě rozvod je totiž podle Matějčka a Dytrycha obdobím plným stresu a frustrací důležitých lidských potřeb a může člověka ovlivnit na celý budoucí život (18).

Jedním z cílů bylo také zjistit, v jaké fázi rozvodového procesu rodiny vyhledávají péči organizací, které se věnují této problematice. Oslovené instituce, které se blíže zabývají rozvodovou problematikou, se rodinám věnují před rozvodem, během rozvodového řízení i po rozvodu. Nenesla jsem se s institucemi, které by se rodinám věnovali pouze v některé fázi rozvodu. I proto jsou podle mého názoru organizace přetížené. Pracovnice Fondu ohrožených dětí uvedla, že podle jejího názoru je nejhorší kvalita služeb, které se věnují rodinám po rozvodu manželství. Myslím si, že pokud rozvod proběhl v klidu a bez větších problémů, není zapotřebí, aby rodiny navštěvovaly instituce, které se věnují porozvodové péči. Jestliže jsou ale během rozvodu narušeny vztahy mezi rodiči, dětmi a dalšími příbuznými, doporučila bych jim vyhledat odbornou pomoc.

Podle Motejla by měli sociální pracovníci nabízet rodinám různé možnosti řešení jejich situace, pomoci jim je realizovat a tak umožnit, aby byla rodina schopna svou situaci vyřešit vlastními silami (22). Rodiny si ale často myslí, že jejich problémy za ně vyřeší sociální pracovníci a terapeuti, proto se sami nesnaží o co nejrychlejší a nejlepší řešení vzniklé situace. Z výzkumu vyplývá, že pokud přijdou rodiče k sociální pracovníci OSPOD před rozvodem, přejí si pomoc při sepsání úpravy poměrů k nezletilým dětem. Po rozvodu manželství pomáhá pracovnice především se sepsáním žádosti o zvýšení výživného. OSPOD spolupracuje s dalšími organizacemi, které poskytují rodinám pomoc v rozvodu. Samotné oddělení sociálně právní ochrany dětí neposkytuje terapeutická sezení. Věnuje se hlavně administrativní práci, která je podle mého názoru odvádí od práce s klienty. Do nestátních organizací, které se věnují této problematice, přichází rodiny také ve všech fázích rozvodu. Před rozvodem zde rodiny

hledají pomoc při překonání krize, zpracování emočního šoku, organizace také mohou pomoci při sepisování návrhu na rozvod, během rozvodu nabízejí sepsání dohody o úpravě poměrů k nezletilým dětem, poskytují lidem informace o tom, jak vůbec rozvod probíhá a co obnáší. Po rozvodu manželství zprostředkovávají kontakty s dětmi, pokud jsou nějakým způsobem poškozené. Podle Šmolky tak mohou poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy pomoci s klidným průběhem rozvodu a funkčním porozvodovým uspořádáním (34). S tímto názorem souhlasím. Jestliže v těchto organizacích pracují kvalifikovaní a zkušení odborníci, mohou zabránit dalším problémům, které jsou s rozvodem manželství spojeny.

Spolupráce mezi státními a nestátními institucemi je poměrně dobrá, jednotlivá zařízení znají činnost jiných organizací a tak mohou rodině zprostředkovat kontakt s dalšími zařízeními. Pracovnice Fondu ohrožených dětí uvedla, že propojenost státních a nestátních organizací je lepší než před deseti lety. Ale informovanost laické společnosti o činnosti institucí, které se věnují rozvodové problematice, by se podle mého názoru měla zlepšit a rozšířit do škol, zdravotnických zařízení a jiných veřejných institucí. Čím dříve si rodiče uvědomí, že mají nějaký problém, tím lépe ho mohou vyřešit a zabránit tak, aby jím nejvíce trpěly děti.

Oslovené instituce se zaměřují především na práci s dětmi. Používají k tomu nejrůznější metody, těmi nejčastějšími jsou rozhovor nebo kresba, do které může dítě dobře promítnout své pocity. V Krizovém centru pro děti a rodinu v Jihočeském kraji využívají ke své práci s dětmi také pískoviště, na kterém může dítě pomocí různých hraček a rekvizit sestavit nejrůznější situace, které se někdy týkaly i jeho života. Geldardová uvádí, že dítě prací na pískovišti může lépe vyprávět svůj životní příběh, předvádět minulé i současné události a vyjadřovat své fantazijní představy (7). Tato metoda se mi jevila jako velmi dobrá, dítě se při ní dokáže uvolnit a odreagovat. Ve Fondu ohrožených dětí v Českých Budějovicích dále využívají metodu dílčího oslabení výkonu, autogenní trénink a kognitivně – behaviorální terapii. Organizace chrání především zájmy dětí, snaží se o to, aby se dítě adaptovalo na situaci, která v rodině nastala. Cílem je zabránění narušení psychického vývoje dítěte.

Vedoucí Poradny pro rodinu Prostějov, která zastává názor, že problémy dětí vycházejí z problémů rodičů. Proto je důležité pracovat s celou rodinou. Plaňava uvádí některé teorie práce s rodinou, mezi něž patří i pragmatický přístup, který říká, že něco, co je dobré pro jednu rodinu, nemusí být dobré pro druhou (25). Z toho vyplývá, že terapeut by měl být při své práci s rodinou zcela neutrální a neměl by nic přímo hodnotit (25). Pracovníci Střediska pro rodinu a mezilidské vztahy v Českých Budějovicích usilují o nápravu narušených mezilidských vztahů a o návrat do samostatného a plnohodnotného života. V Krizovém centru pro děti a rodinu v Jihočeském kraji vedou své klienty k tomu, aby se zorientovali ve své situaci a aby dokázali rozpoznat, co je pro jejich dítě nejlepší. Tyto cíle jsou zajisté dobré a potřebné, ale myslím si, že pokud o nich nejsou zcela přesvědčeni sami klienti, práce sociálních pracovníků a terapeutů není dostatečně efektivní. Proto by pracovníci podle mého názoru měli usilovat o to, aby rodinné příslušníky přesvědčili o tom, že se jim snaží pomoci vyřešit jejich těžkou životní situaci. Jak uvádí Plaňava, pokud chceme rodinu léčit, je dobré zaměřit se na jednotlivé členy rodiny, základem fungující rodiny je jedinec, který je zralý a adekvátně zvládá svou minulost (25).

Co se týká metodiky práce s rodinami v rozvodu, některé organizace mají interní materiály, které si samy zpracovávaly, jiné organizace metodiku vypracovanou nemají, ale ocenily by ji. Shodují se na tom, že přístup ke každému případu musí být individuální, a proto by byla metodika práce s rodinami v rozvodu velmi rozsáhlá. Podle mého názoru i z toho důvodu, že každá instituce má specifický přístup ke klientům, který využívá. Nelze ji zpracovávat bez praktických zkušeností. Vedoucí Poradny pro rodinu Prostějov uvedla, že proto, aby mohla být vypracovaná metodika práce, musí se udělat podrobný výzkum rodiny v současné době. Myslím si, že tento výzkum by mohl zpracování metodiky práce s rodinami v rozvodu usnadnit. Tato metodika by mohla institucím, které zabývají rozvodovou problematikou, pomoci s řešením nejrůznějších situací. Každá rodina vyžaduje jiný přístup a metody. Proto by ucelená, i když rozsáhlá metodika práce s rodinami v rozvodu umožnila pracovníkům vybrat si tu metodu, která se jim zdá pro práci s danou rodinou nejvhodnější. Odborníci by byli připraveni na momenty, které je v jejich práci čekají. Myslím si, že by se ve své práci stali jistějšími a

mohli tak svým klientům efektivněji pomoci. Jako vzory pro zpracování této metodiky by mohly posloužit interní materiály institucí, které se jimi řídí.

Mediaci vnímají pracovníci oslovených organizací ve většině případů za pozitivní a přínosnou službu. Jak uvádí Holá, ze zahraničních zkušeností vyplývá, že při využívání mediace dochází k redukování konfliktů, k zajištění kontinuity osobních vztahů mezi rodiči a dětmi, k redukování doby pro urovnání konfliktů a snižování společenských i ekonomických nákladů na rozvod (11). Z výzkumu ale vyplývá, že v České republice kvalitní mediační služba chybí. Pracovníci institucí se sice snaží o nějakou formu mediace mezi rodiči, ta je ale v mnoha případech nedostačující a nekvalitní. Z výzkumu také vyplývá, že akreditovaných kurzů pro mediátory je málo.

Jedním z hlavních problémů mediace je, že si za ni klienti musí platit. Ceny se pohybují okolo 450 Kč/hod. a většina klientů není ochotná vydat nějaké finanční náklady. Bohužel si neuvědomují, že protahované a konfliktní rozvodové řízení je přijde draž. Pracovníci oslovených organizací se neshodli na tom, zda má být mediace poskytována zcela zdarma nebo za úplatu. Pracovnice Poradny pro rodinu Prostějov uvedla, že by klienti za tuto službu měli platit. Budou se tak podle jejího názoru snažit o co nejrychlejší vyřešení jejich situace. Osobně si myslím, že nejrychlejší řešená nebývá tím nejlepším. Podle Bakaláře může rozšíření rodinné mediace přinést úsporu veřejných výdajů na soudní řízení a úsporu času a sil soudců a jiných státních orgánů (2). S tímto názorem souhlasím. Problémem ale je, že obyvatelé České republiky nemají o mediaci dostatečné informace a pokud ano, týká se to většinou vysokoškolsky vzdělaných lidí. S tímto konstatováním jsem se setkala i u odborníků, se kterými jsem prováděla rozhovory.

Vhodné by tedy bylo, kdyby mediaci mohly nařídit soudy, k čemuž se přiklánějí někteří pracovníci oslovených institucí. Ministerstvo spravedlnosti společně s experty z řad Asociace mediátorů České republiky, České advokátní komory, Soudcovské unie, Probační a mediační služby a dalšími odborníky připravilo návrh Zákona v netrestních věcech, přičemž se s jeho platností počítá od roku 2011 (1). Pracovníci oslovených organizací se k tomuto připravovanému zákonu nevyjadřovali, nemohu ale objektivně říci, z jakého důvodu. Jedním z důvodů může být to, že pracovníci s tímto návrhem

nejsou obeznámeni. Pokud bude tento zákon přijat, domnívám se, že se musí radikálně rozšířit síť mediačních center. Profesionální mediátoři by měli být součástí institucí, které se nějakým způsobem rodinám v rozvodu věnují. Také by bylo vhodné snížit cenu za poskytnuté mediační služby, protože mnoho rozvádějících se manželů se ocitá v tíživé finanční situaci. V naší společnosti by tak mohly vzniknout neziskové organizace, které by se věnovaly pouze rozvodové mediaci. K tomu se přiklání i pracovnice Fondu ohrožených dětí v Českých Budějovicích. Tyto neziskové organizace by mohly své služby poskytovat za nižší ceny nebo zdarma. Stát by tedy měl rodinnou a rozvodovou mediaci více finančně podporovat, protože rodina je jeho základní jednotkou a děti jsou jeho budoucností. Proto má stát usilovat o to, aby děti byly co nejméně poznamenány rozvodem manželství svých rodičů.

Odborníci v oslovených institucích se při své práci také setkávají se syndromem zavrženého rodiče. Ten je podle Gjuričové rizikový v tom, že je ohrožen psychomotorický vývoj dítěte, jeho budoucí život a partnerské vztahy (8). Mnozí pracovníci se vyhýbají používání tohoto názvu a to možná z toho důvodu, že je tento syndrom těžko odhalitelný. V posledních letech je tento pojem čím dál více medializovaný, což zaznamenali i tito pracovníci. Setkávají se s případy, kdy se rodiče brání syndromem zavrženého rodiče, i když se v jejich případě o nic podobného nejedná. Nezvyšuje se tedy počet klientů se syndromem zavrženého rodiče, ale těch, kteří si myslí, že je to jejich případ. Proto bych také řekla, že oslovené instituce se terapií syndromu zavrženého rodiče přímo nezabývají, ale snaží se o celkové narovnání vztahů a zlepšení situace v rodině. Oddělení sociálně právní ochrany dětí tuto problematiku přenechávají nestátním organizacím, které zprostředkovávají setkání mezi rodiči a dětmi. Opět by se mělo především působit na rodiče, aby si uvědomili, co je pro dítě nejlepší. Jak uvádí Gjuričová, viníkem vzniku tohoto syndromu není jeden z rodičů, ale celá partnerská historie, nespokojenost, nezvládnutí konfliktů (8). Vinu nemůžeme svádět jen na jednoho z rodičů, tudíž se i při řešení musí zapojit oba rodiče děti i další blízcí příbuzní.

6. Závěr

V České republice stále roste počet rozvodů manželství. Lidé považují manželství za závazek, který se dá poměrně lehce ukončit, a oni můžou začít nový život. Pokud jsou ale v manželství děti, nemělo by docházet k tomu, aby rodič odmítal plnění určitých povinností k nim. Rodiče musí mít na paměti, že rozvodem ovlivňují budoucnost svých dětí a ovlivňují i jejich vývoj. K tomu, aby děti i rodiče byli co nejméně zasaženi rozvodem, slouží instituce, které se věnují rozvodové problematice. Mohou rodinu vést takovou cestou, aby vztahy mezi jednotlivými členy byly i nadále dobré.

Na začátku výzkumu byly stanoveny výzkumné otázky. Jednou z nich bylo, jak funguje spolupráce mezi organizacemi, které se věnují sociální práci s rodinou ve městech České Budějovice a Prostějov. Z výzkumu vyplývá, že služby jednotlivých organizací jsou provázané a tak může být péče o rodinu komplexní. Organizace znají činnost jiných zařízení, a pokud je třeba, klienty na ně odkazují.

Další výzkumná otázka se věnovala cílům, kterých chtějí odborníci při své práci s klienty dosáhnout. Pracovníci OSPOD v Českých Budějovicích a Prostějově se při své práci řídí zákonem, ze kterého vyplývají i cíle, kterých chtějí dosáhnout. Jde jim tedy především o ochranu zájmů dítěte. I ostatní instituce mají snahu o to, aby děti utrpěly ze sporů rodičů nejmenší újmu. V Krizovém centru pro děti a rodinu v Jihočeském kraji děti připravují na nastalou situaci a pomáhají jim se zvládnutím emocí. Organizace se snaží o to, aby se narušené vztahy v rodině upravily a rodina tak odcházela spokojená.

Jedna z výzkumných otázek se zaměřila na kvalitu a využívání poskytovaných služeb. Z výzkumu plyne, že aby se pracovníci těchto organizací mohli plně a kvalitně těmto rodinám věnovat, měl by vzrůst počet jejich pracovníků. Jinak je ale kvalita poskytovaných služeb dobrá a služby jsou dostatečně využívány.

Další výzkumná otázka se zaměřovala na to, ve které fázi rozvodu rodiny vyhledávají instituce, které se věnují rozvodové problematice. Respondenti uváděli, že rodiny k nim přicházejí jak před rozvodem, během rozvodového řízení i po rozvodu manželství.

Výzkumné otázky se zaměřily také na to, zda pracovníci oslovených organizací, které se věnují rozvodové problematice, využívají metodiku práce s rodinami v rozvodu. V současné době ale v naší společnosti chybí ucelená metodika práce s rodinami v rozvodu, kterou by mnozí pracovníci oslovených organizací ocenili. Ta by mohla odborníky připravit na situace, ve kterých se při své práci objevují. Získali by tak při své práci jistotu a více možností, jak řešit problémy rodin. Nabízené služby by se mohly ještě více zkvalitnit. Tato metodika by musela být opravdu rozsáhlá, a měla by vycházet z praktických zkušeností odborníků, kteří se v rozvodové problematice pohybují řadu let. V některých oslovených institucích mají zpracovanou vlastní metodiku práce, která by mohla sloužit jako vzor ucelenější publikaci.

Předposlední výzkumná otázka se věnovala významu rodinné mediace. Podle názoru některých respondentů u nás není dostatečně rozšířena. Tento trend se k nám postupně dostává, ale stále chybí široká síť těchto služeb. Rodinná mediace může ušetřit peníze a práci soudům, které řeší rozvody manželství. Proto by se v některých případech měla stát povinnou. Dohody, které vzniknou rodinnou mediací, jsou často kvalitnější a trvalejší. Děti jsou ušetřeny hádek rodičů a rozvod pro ně není takovým stresem. Hned na začátku rozvodového procesu by měli být rodiče odkázáni na kvalitní mediační službu. Tento úkol by měl připadnout na pracovníky OSPOD, kteří se s manželi ve většině případů setkávají jako první.

Fenoménem poslední doby se v rozvodové problematice stal syndrom zavrženého rodiče, kterým se zabývala poslední výzkumná otázka. Medializováním tohoto problému se dostal do podvědomí lidí, což je na jednu stranu dobré, ale má to i svá negativa. Odborníci se stále častěji setkávají s případy rodičů, kteří si myslí, že jsou zavržení, i když tomu tak není. Pokud se tedy pracovníci setkají s takovým rodičem, měli by se zaměřit na to, co rodiče k tomuto tvrzení vede. V této rodině zajisté není něco v pořádku a odborníci by měli tuto situaci řešit, i když se nejedná o syndrom zavrženého rodiče. To se také děje. V oslovených institucích se zaměřovali na řešení vzniklé situace a znovunarovnání špatných vztahů. Neradi se omezovali na terapii syndromu zavrženého rodiče. Terapeuti pracující se syndromem zavrženého rodiče by

se měli především zaměřit na rodiče, na důvody, které je vedou k omezování styku druhého rodiče s dítětem. Poté může následovat cílená terapie celé rodiny.

Prvním cílem bakalářské práce bylo porovnat oblast předrozvodové, rozvodové a porozvodové péče ve městech České Budějovice a Prostějov. V Českých Budějovicích jsem oslovila 4 organizace, které se přímo věnují práci s rodinami v rozvodu, v Prostějově se jednalo o dvě instituce. V Českých Budějovicích je větší množství služeb, které se zaměřují na rodiny v rozvodovém procesu.

Druhým cílem bylo zjistit názory pracovníků těchto institucí na kvalitu a dostupnost předrozvodové, rozvodové a porozvodové péče o rodinu, na funkci mediační služby a na problematiku syndromu zavrženého rodiče. Tento cíl byl splněn, pracovníci se k tomuto tématu vyjádřili a předali svoje názory a zkušenosti. Kvalita těchto služeb je dobrá, ale mohla by se zvýšit, pokud by se této problematice věnovalo více odborníků. Mediační službu vnímají jako potřebnou, protože může pomoci s klidným a efektivním řešením porozvodové situace. Ve své práci se setkávají se syndromem zavrženého rodiče, ale přímo na jeho terapii se nezaměřují. Všeobecně se snaží o narovnání rodinných vztahů.

Třetí cíl se zaměřil na to, v jaké fázi rozvodu se instituce rodinám věnují a jakým způsobem v této situaci intervenují. I tento cíl byl splněn, a bylo zjištěno, že organizace s rodinami pracují ve všech fázích rozvodového procesu.

Čtvrtý cíl se zaměřil na zjištění četnosti využívání těchto služeb. Z výzkumu vyplývá, že služby organizací jsou dostatečně využívány a mohla by se ještě navýšit jejich kapacita.

Po zpracování kvalitativního výzkumu navrhuji následující hypotézy, které mohou být součástí dalšího výzkumu:

Hypotéza 1: Navýšením počtu pracovníků v rozvodové problematice se zlepší kvalita služeb pro rodiny v rozvodu.

Hypotéza 2: V práci s rodinami v rozvodu chybí ucelená metodika práce.

Hypotéza 3: Podvědomí české společnosti o rodinné mediaci je nízké.

Práce poslouží jako přehled služeb pro rodiny v rozvodu v Českých Budějovicích a Prostějově a také ke stanovení priorit v oblasti rozvodové péče. Nabízí

efektivní sociální opatření v institucích zabývajících se problematikou rodin, rodinných vztahů, manželskými a rodinnými krizemi. Výsledky mohou být rovněž základem pro další studie a výzkumy v této oblasti.

7. Seznam použitých zdrojů

1. ASOCIACE MEDIÁTORŮ ČESKÉ REPUBLIKY. *O mediaci* [online]. 2006 [cit. 19-4-2010]. Dostupné z: <<http://www.amcr.cz/mediace/o-mediaci.php>>.
2. BAKALÁŘ, E. et. al. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006. 124 str. ISBN 80-246-1089-2.
3. ČESKÝ STATISTICÝ ÚŘAD. *Rozvodovost* [online]. 15. 1. 2010 [cit. 19-4-2010]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>>.
4. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Rozvodovost* [online]. 20. 11. 2007 [cit. 8-2-2009]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>>.
5. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vydání. Praha: Karolinum, 2008. 372 str. ISBN 978-80-246-0139-7.
6. EVERETT, C. - EVERETT, V. S. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. 1. vydání. Praha: Talpress, 2000. 212 str. ISBN 80-7197-169-3.
7. GELDARD, K. – GELDARD, D. *Dětská psychoterapie a poradenství*. 1. vydání. Praha: Portál, 2008. 336 str. ISBN 978-80-7367-476-2.
8. GJURIČOVÁ, Š. *Syndrom zavrženého rodiče?* [online]. 7. 10. 2005 [cit. 10-3-2010]. Dostupné z: <<http://www.rodinnaterapie.cz/index.php?page=zavrzenyrodic>>.
9. GJURIČOVÁ, Š. - KUBIČKA, J. *Rodinná terapie: systematické a narativní přístupy*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2003. 182 str. ISBN 80-247-0415-3.
10. HARNOLL, R. et al. *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule: Snowball Sampling*. 1. vydání v českém jazyce. Příbram: PBTisk, 2003. 108 str. ISBN 80-86734-08-0.
11. HOLÁ, L. *Mediace: způsob řešení mezilidských konfliktů*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2003. 190 str. ISBN 80-247-0467-6.
12. HRUŠÁKOVÁ, M. *Rozvod a paragrafy*. 2. vydání. Brno: Computer Press, 2003. 103 str. ISBN 80-7226-981-X.

13. HRUŠÁKOVÁ, M. - KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 2. opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2001. 384 str. ISBN 80-7239-104-6.
14. CHODĚRA, O. *Partnerství, manželství a paragrafy*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002. 107 str. ISBN 80-247-0217-7.
15. KELLY, J. B., JOHNSTON, J. R. The alienated child: A reformulation of parental alienation syndrome. *Family Court Review*, 2001, vol. 39, no. 3, pp. 249–266. ISSN 1531-2445.
16. KOVAŘÍKOVÁ, M. *K projektu syndromu odcizeného rodiče* [online]. 2. 10. 2008 [cit. 19-4-2010]. Dostupné z: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2008100203>>.
17. LINKA BEZPEČÍ. *Linka bezpečí 116 111* [online]. 2006 [cit 10-3-2010]. Dostupné z: <<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=194>>.
18. MATĚJČEK, Z. - DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002. 128 str. ISBN 80-247-0332-7.
19. MATOUŠEK, O. et. al. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003. 380 str. ISBN 80-7178-548-2.
20. MATOUŠEK, O. et. al. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007. 183 str. ISBN 978-80-7367-310-9.
21. MATOUŠEK, O. et. al. *Základy sociální práce*. 2. vydání. Praha: Portál, 2007. 309 str. ISBN 978-80-7367-331-4.
22. MOTEJL, O. – ČERNÁ, I. – PANOVSKÁ, K. et. al. *Rodina a dítě*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007. 215 str.
23. NOVÁK, T. *Manželské a rodinné poradenství*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. 108 str. ISBN 80-247-1316-0.
24. NOVÁK, T. - PRŮCHOVÁ, B. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2007. 144 str. ISBN 978-80-247-1449-3.
25. PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 2000. 294 str. ISBN 80-7239-039-2.

26. PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 2. rozšířené vydání. Praha: G plus G, 1999. 186 str. ISBN 80-86103-21-8.
27. POUPĚTOVÁ, Š. *Netrapte se po rozvodu*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2009. 176 str. ISBN 978-80-247-2046-3.
28. PRŮCHVÁ, B. *Slušný rozvod*. 1. vydání. Brno: Era, 2002. 114 str. ISBN 80-86517-25-X.
29. SCHAVEL, M. - OLÁH, M. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. 2. vydání. Bratislava: VŠZ a SP sv. Alžběty, 2008. 224 str. ISBN 80-8068-487-1.
30. SMÉKAL, V. – LACINOVÁ, L. – KUKLA, L. *Dítě na prahu dospívání*. Brno: Barrister & Principal, 2004. 268 str. ISBN 80-86598-84-5.
31. SMITH, H. *Děti a rozvod*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004. 183 str. ISBN 80-7178-906-2.
32. SMUTKOVÁ, L. *Sociální práce s rodinou*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 107 str. ISBN 978-80-7041-069-1.
33. SOTONIKOVÁ, E. *Teorie a metody sociální práce*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě – Filozofická fakulta, 2005. 67 str. ISBN 80-7368-118-8.
34. ŠMOLKA, P. – MACH, J. *Manželská a rodinná trápení*. 1. vydání. Praha: Portál, 2008. 191 str. ISBN 978-80-7367-448-9.
35. ŠRAJER, J. – MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. 1. vydání. České Budějovice, Brno: Albert, 2008. 152 str. ISBN 978-80-7326-145-0.
36. TEYBER, E. *Děti a rozvod: jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. 1. vydání. Praha: Návrat domů, 2007. 227 str. ISBN 978-80-7255-163-7.
37. VODÁČKOVÁ, D. et. al. *Krizová intervence*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 543 str. ISBN 80-7178-696-9.
38. WARSHAK, R. *Jak (ne)otrávit děti rozvodem*. 1. vydání. Praha: Triton, 2004. 121 str. ISBN 80-7254-558-2.

8. Klíčová slova

Metody sociální práce s rodinou

Rodinná mediace

Rozvod

Syndrom zavrženého rodiče

Teorie sociální práce s rodinou

9. Přílohy

Příloha č. 1: Záznamový arch

Příloha č. 2: Seznam oslovených institucí

Příloha č. 1: Záznamový arch

Zdroj: Vlastní výzkum

Identifikační dotazník

Název organizace: .....

Adresa (včetně kraje):

.....

Telefon: .....

E-mail: .....

WWW: .....

Kontaktní osoba:

a) **jméno a příjmení:** .....

b) **funkce v organizaci, zařazení:** .....

Jaká je forma Vašeho právního subjektu (označte odpovídající formu):

A) státní

B) nestátní:

a) občanské sdružení

b) obecně prospěšná společnost

c) nadace, nadační fond

d) církevní právnická osoba

e) neregistrovaný spolek

f) jiné:.....

Ve kterém roce byla založena Vaše organizace?

.....

Z hlediska klientely, pracujete:

a) s celou rodinou

b) pouze s rodiči

c) pouze s dětmi

d) s rodinou + s dalšími příbuznými, blízkými osobami

e) jiné: .....

Pokud pracujete s dětmi, jakou metodu práce využíváte?

Jaký pracovník, z hlediska kvalifikace, s dětmi pracuje?

Jaké služby rodinám poskytujete?

Jakému typu činnosti se konkrétně věnujete? Pokud se zaměřujete na více typů činností, věnujete se některým z těchto činností prioritně?

Zabýváte se rozvodovou problematikou?

Pokud ano, kolik procent z Vaší činnosti zabírá rozvodová problematika?

V jaké fázi s rodinou pracujete:

- a) před rozvodem
- b) v rámci rozvodového řízení
- c) po rozvodu
- d) jiné: .....

Jak velký je rozsah působnosti Vaší organizace (včetně všech poboček) z hlediska regionů?

Jakou odbornost mají pracovníci, působící ve Vaší organizaci?

- a) sociální pracovník
- b) psycholog
- c) speciální pedagog
- d) terapeut
- e) dětský psychiatr
- f) lékař – pediatr, psychiatr, sexuolog ...
- g) právník
- h) jiná odbornost : .....

Jaký byl zhruba počet klientů Vaší organizace v loňském roce?

Očekáváte v letošním roce výraznější změnu v počtu Vašich klientů? Pokud ano, z jakých důvodů očekáváte tyto změny?

Domníváte se, že kapacita Vašich služeb odpovídá poptávce?

Služby poskytujete:

- a) bezplatně
- b) za úplatu

c) za částečnou úplatu

Spolupracujete s jinými organizacemi?

Máte pocit, že svou činností:

- a) si navzájem konkurujete s jinými organizacemi poskytujícími obdobné služby
- b) vzájemně se svými službami doplňujete s jinými organizacemi
- c) zaplňujete mezeru (téměř) chybějících služeb

Připravené otázky pro rozhovor

Pokud se přímo věnujete problematice rozvodů rodin, prosím i o vyplnění této části

1. Jaký je Váš názor na kvalitu a dostupnost předrozvodové, rozvodové a porozvodové péče o rodinu v rozvodu v České republice a jiných Evropských státech?
2. Jaké jsou Vaše cíle při poskytování služeb rodinám? Čeho se snažíte především dosáhnout?
3. Jsou Vaše služby dostatečně využívány?
4. V které fázi rozvodu manželství k Vám lidé přicházejí a co od Vás očekávají?
5. Jsou dostatečně provázané služby státních a nestátních organizací, které se věnují rozvodové problematice
6. Existuje nějaká metodika práce s rodinou v rozvodu?
7. Které instituce v Českých Budějovicích/ Prostějově se přímo zaměřují na péči o děti, jejichž rodiče se rozvádějí?
8. Jak vnímáte roli mediátora v práci s rodinou v rozvodu?
9. Spolupracujete s mediační službou?
10. Setkáváte se ve své práci se syndromem zavrženého rodiče?
11. Znáte některé terapie syndromu zavrženého rodiče?

Příloha č. 2: Seznam oslovených organizací

Zdroj: Registr poskytovatelů sociálních služeb Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky, vlastní výzkum

České Budějovice:

1. Magistrát města České Budějovice, Odbor sociálních věcí, Oddělení sociálně právní ochrany dětí, Kněžská ulice 19, České Budějovice, 370 92, České Budějovice
2. Středisko pro rodinu a mezilidské vztahy, Nádražní 47, 370 01, České Budějovice
3. Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji, Nerudova 53, České Budějovice
4. Fond ohrožených dětí, Senovážné nám. 248/2, 370 01 České Budějovice
5. Pedagogicko-psychologická poradna České Budějovice, Nerudova 59, České Budějovice
6. Městská charita České Budějovice, B. Němcové 53, 370 01, České Budějovice
7. Dům dětí a mládeže České Budějovice, U Zimního stadionu 19/1, 370 01, České Budějovice
8. Kulturně vzdělávací centrum Pansofie, o.p.s., nám. Přemysla Otakara II. 127/38, 370 01, České Budějovice
9. Klub Salesiánského hnutí mládeže, Emy Destinové 1/1, 370 05, České Budějovice
10. Victory sdružení dětí a maminek, Ant. Barcala 1441/45, 370 05 České Budějovice
11. M - Centrum pro mladou rodinu, Ant. Barcala 2, 370 05 České Budějovice
12. Středisko rané péče SPRP České Budějovice, Emy Destinové 1138/46, 370 05 České Budějovice

Prostějov

1. Městský úřad Prostějov, Odbor sociálně právní ochrany dětí, nám. T. G. M. 130/14, 796 01, Prostějov
2. Poradna pro rodinu Prostějov, Bezručovo nám. 9, 796 01, Prostějov
3. Fond ohrožených dětí, Budovcova 3657/6, 796 01 Prostějov
4. Pedagogicko-psychologická poradna Olomouckého kraje, Vrchlického 2366/5, 796 01, Prostějov
5. Nízkoprahové centrum pro děti a mládež Prostějov, Na Příhoně 20, 796 01, Prostějov
6. Občanské sdružení Mateřské centrum Prostějov, Dvořákova 3785/5, 796 01, Prostějov
7. Soukromá psychologická ambulance, Trávnícká 2, 796 01, Prostějov